

1.26

მ ვ ე ლ ი
ანჩის-ხატის ტაძარი

ქ. ტფილისში.

ისტორიული მიმოხილვა

შდ. შ. კანბეკაშვილას.

ტ ფ ი ლ ის ი

Типография „Гутенбергъ“ (ав. Гр. Н. Дзасмиძა), Дворцовой ул.

1902

მ ვ ე ზ ი

ანჩისხატის ტაძარი

ქ. ტფილისში.

ისტორიული მიმოხილვა

მდ. პ. ჯაბუღაშვილისა.

ტფილისი

Тип. „Нутенбергъ“ (ин. Г. Діасаниძე). ● სტამბა „გუტენბერგი“ (თ. გ. დიასანიძისა).

1902

10672

Печатать разрешилъ духовный цензоръ *Димитрій*, еп. Алавердскій,
2 августа 1902 г.

ანჩისხატის ტაძარი კ. ტფილისში.

(ისტორიული მიმოხილვა)

I

საქართველოს დედა ქალაქმა ტფილისმა იმოდენა წვა და დაგვა გამოიარა, რაც დაარსებულა მას აქეთ, რომ უცხოთა ზე შინაურს ყველას უკვირს, თუ დღემდე როგორ გადარჩა სრულიად განადგურებასა და დაღუპვასა. ძველი ტანჯვა-ვაება არაკმარა ბედმა ტფილისსა და უკანასკნელად საშინელი განსაცდელი გადახდა თავსა: 1795 წ. ენკენისთვის 11—13 სპარსეთის ყეენმა ალა-მაჰმადხანმა მთლად მიანგრ-მოანგრია და ცეცხლით გადაბუგა. სრულიად დანგრევასა და დაღუპვას მარტო თითო-ოროლა საქრისტიანო ტაძრები გადურჩნენ და, მათ შორის, ანჩის-ხატის ტაძარიც. მკვი არ არის, ანჩისხატის ტაძარი მოწამე უნდა იყოს ტფილისის მრავალ-გზის აოხრებისა და სისხლის წვიმებისა მთელ საქართველოში. მაგრამ საბუთი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ანჩისხატის ტაძარი არც ერთხელ არ დანგრეულა მტრისაგან. საფუძვლადმდე. ჭეშმომთ მოყვანილი წარწერებიდგან სჩანს, რომ კათალიკოზს ლომენტის (1659—1675 წ.) აღუშენებია სამრეკლო, დღემდე მთლად შენახული, და თვით ტაძარი კი მხოლოდ აქა-იქა განუახლებია. სამრეკლო აშენებულია კარგათ გამომწვარის აგურისაგან, ხოლო თვით ტაძარი კი ნაშენია კლდის უშველებელის, უხეიროდ ნათალი ქვისაგან, როგორც გარედგან, ისე შიგნიდგან; გარდა ამისი კლდის ქვები მრუდეთ არის ნაწყობი და ყველგან შევეულში არ მო-

ლიან. მართის შეხედვით ეტყობა, რომ ტაძრის ირგვლივ აგურის საწვეთიც (карнизъ) ღომენტისაგან არის განახლებული სამრეკლოს აშენების დროსვე.

აღმოსავლეთის მხარე ტაძრისა ისეა გამოხატული ევროპიელ მოგზაურთა— შარდენის (1670—1673 წ.) და ტურნეფორის მიერ (1700 წ.) შედგენილ თბილისის გეგმაზედ, როგორც დღეს-ვხედავთ. ტაძრის დასავლეთის კედელზედ კარების ასწვრივ გამოხატულია უძველესის სახის ჯვარი გვერდზე მწოლარე კრავით; კედლის სისქე სრული ორი არშინია.

თათრები უფრო სამრეკლოებს ემტერებოდნენ და ანგრევდნენ ხოლმე შემოსევის დროს, რადგან ჭირივით ეჯავრებოდათ ზარის ხმა და ჯვარი გუმბათზედ. ასე იქცეოდნენ სპარსეთის ყენები: შაჰ-ისმაილი (1522 წ.) გადმოაგდებინა ჯვარი სიონის გუმბათიდან; შაჰ-აბასი (1615 წ.): და ალა-მაჰმად-ხანი 1795 წ. ამ უკანასკნელმა სიონის სამრეკლოს ჩრდილოეთის მხრივ მოანგრია გუმბათი და დღემდე ისე სდგას; ეს სამრეკლო მახუშტი ბატონიშვილი სმიერ შედგენილს (1735 წ.) ტფილისის გეგმაზედ-კი დახატულია გუმბათით.

ანჩისხატის ტაძარს ძველ დროში ეძახდნენ „ზარის საყდარს“, რადგან არაბების დროსვე ჰქონდა უფლება ზარის რეკისა, როგორც საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარქის ტაძარს თბილისში. უამისოდ ვინ, რათ დაარქმევდა „ზარის საყდარსა“, თუ დანარჩენ საყდრებშიაც ექმნებოდათ ზარის რეკა? ან რა აზრი ექნებოდა მაგ წოდებასა, თუ ანჩისხატის ტაძარს სამრეკლო და მასზედ ზარის რეკა არა ჰქონოდა? ჩვენ ვიცით, რომ მე X—XI საუკუნოების არაბების მესტორიენი იხსენიებენ ზარის რეკასა ქრისტიანებისაგან თფილისში. „ზარის საყდარს“ ეძახდნენ მხოლოდ მეჩვიდმეტე საუკუნის ნახევრამდე; ამ დროიდან-კი, იქნება მას აქეთ ორას ორმოცი წელიწადი, დაერქვა ანჩისხატასა, რაკი კათალიკოზ-პატრიარქმა ღომენტიმ აქ დაასვენა ქრისტიანობის უდიდესი სიწმიდე და სათაყვანებელი ზაბი დჰიას ხატი, ს. ანჩიდგან მოსვენებული.

II

მეშვიდე საუკუნეში საბერძნეთის იმპერატორი ირაკლი ებრძოდა სპარსელებსა. შართველები რომ სპარსელებს არ მიშველებოდნენ ამ ბრძოლაში, ირაკლი ბევრს წყალობას დაჰპირდა ქართველებსა. აი ამ შემთხვევით ისარგებლა საქართველოს მეფემ ადარნასემ (614—639 წ.) და მოითხოვა საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარქი მცხეთაში აღრჩეულიყო ქართველთა სამღვდლოებისაგან და მცხეთაშივე ეკურთხებინათ. ირაკლიმ ნება მისცა. ამიტომ, კათალიკოზი იოანე რომ მიიცვალა (623 წ.), საქართველოს სამღვდლოებამ აირჩია კათალიკოზად მთავარ-ეპისკოპოსი ბაბილა; ქრისტიანობის განმტკიცებისათვის ბაბილამ აიშენა ტფილისში თავისთვის სასახლე და საყდარი მტკვრის მარჯვენა კლდოვან ნაპირზედ. საკუთრივ ანჩისხატის ტაძარი სიგრძით არის ოც-და-ათი არშინი და სიგანით ოც-და-ერთი ღ, როგორც ვთქვით, აშენებულია მთლათ კლდის ქვისაგან; ამ გვარის გვეგით აშენებული საყდრები დღესაც ბევრია საქართველოში: შრბნისისა, ზედაძნისა, შიომღვიმისა, ზომბორისა, სამებისა—(კაწარეთისა), შაქირისა, ძახთ-უბნისა, ზეგანისა, შრიათუბნისა და სხ. გარეგანი შეხედულება ტაძრისა მაგდენად მოსაწონი არ არის; მაგრამ დასავლეთის კარებიდამ შესდინართ და განცვიფრებას ეძლევით შინაგანი მშვენიერებისაგან: შუალა მაღალი მოხდენილი თალი აქეთ-იქით დაბალი თალებით თქვენს გონებას იზიდავს, სარწმუნოებრივ გრძობას აღვიძებს გულში და ნეტარებით გახსენებინებთ კურთხეულ მამა-პაპათა ტანჯვით გატარებულ სიცოცხლესა! ამოდენა ტაძარი ოთხს მგრგვალ სვეტზედ არის დამყარებული. შუალა მაღალი თალი¹⁾ ირგვლივ მოხატულია ძვე-

¹⁾ შუა თალებზედ—მარცხნივ დახატულია შობა, ხარება მიძინება ღვთის-მშობლისა; მარჯვნივ—მოციქული თადეოზი პირი ღვთის ხატით და ავგაროზი, მისი განკურნება, ედესია ქალაქის კარის ბქე იმავე ხატით და ღირსი მამა ანტონ მარტომყოფელი მის მიერ მოსვენებული კეცის ხატით.

ლის აღთქმის ისტორიული სურათებით, დაბლა კედლები კი ირგვლივ იესო ქრისტეს ქვეყნად ცხოვრებიდგან; საკურთხევლის თაღში დახატულია სულის წმიდის მოფენა მოციქულებზედ; ხოლო დასავლეთის კედელზედ—მაღლა ადამ-მეფას სამოთხიდან განდევნა და დაბლა კარების თავზედ მეორეთ მოსვლა ქრისტესი—სასუფეველი და ჯოჯოხეთი. მხატვრობა ძველია, მაგრამ განახლებულია მეჩვიდმეტე საუკუნეში, მერე 1814 წ. და უკანასკნელად ამ რამდენიმე წლის წინად. ძანკელი დადგმულია 1854 წ. რუსულის ხელოვნებისა; ძველი კანკელი 1787 წ. დახატული დროებით დგას მთაწმინდის მამა ღვთის საყდარში.

ტაძრის იატაკი 1846 წლიდან კლდის ქვისა იყო დღემდე, ამ ერთი წლის განმავლობაში დაგებული იქმნა მშვენიერი უცხოური ფერადი აგურისა (ТОМЕТЬ) და მარმარილოს ფერადი კენჭისა (МОЗАИКА) კენინა ანასტასია ღვთის ასულის გაგარინისა და კენინა ელენე კონას ასულის თარხნიშვილის საკუთარის ხარჯით.

საკურთხევლის მარჯვნივ არის საღარო, მარცხნივ სამკვეთლო. უწინდელ დროში ყოველი საყდარი შეადგენდა საუკეთესო თავ-შესაფარსა მტრის შემოსევის დროს, ამიტომ როგორც სამკვეთლოდგან, ისე საღაროდგან გვირაბები ყოფილა მტკვრის პირამდე ჩათხრილი გაჭივრების დროს წყლის ამოსატანათ. თვით ტაძარი სდგას კლდეში ამოკვეთილ სარდაფზედ. პიესრეთის მოხერხებით და ოსტატობით არის აგებული ანჩისხატის ტაძარი.

ტრაპეზი მშვენივრად გათლილია ერთიანი კლდისაგან სიმალლით არშინ ნახევარი და სიგრძით-სიგანით არშინი და ორი გრე. ტრაპეზის კიდურები სამი მხრივ გარუყვლილია ზედ ნანთები წმინდა სანთლისაგან. იყო დრო, როცა მტრის გაბატონებისა გამო საქართველოში, წირვა-ლოცვა აღარა სრულდებოდა ხოლმე. პი სწორეთ ამისთანა დროს ღვთის მოყვარე ქართველობა ცხადლივ, თუ უჩუმრა დაიარებოდნენ ანჩისხატის ტაძარში და გაშიშვლებულ ტრაპეზზე ანთებდნენ სანთელსა. ტრაპეზის შუა ადგილი გაპოხილია წმ. ნივთიერებით,

ხოლო კუთხეებში ჩაწყობილია წმ. ნაწილები და ალემბასტრით გადაღესილი. ტრაპეზის კიდეებს ორის მხრივ აკრავს ორი ქალღმრთისაგან გამოჭრილი ჯვარი (ერთი დაზიანებულია) აი წარწერები:

სამხრეთის მხრივ— „... მარკაჲ... დაქმყანა წმინდა ესე... სახელსა ზედა... კლასა: დედოფელ... კელათა ეკლად სახატრკელასა ზატრანარქას...“

დასავლეთის მხრივ— „..... სა.... ეკლად.... დედოფელასა ღვთას მშობელასა ეკლად სახატრკელასა საქართველას კათაღაკაჲ-ზატრანარქას ბატრანაშვილას ანტანისათა, მეფობასა თეიმურაჲ ზორფარანასსა, ქრისტეს აქათ ჩდმე... 1746...“

ეს ტრაპეზი საუკეთესო სამკაულია დღეს ანჩისხატის ტაძრისა. პირველი წარწერა მოიხსენებს მარკაჲს, რომელიც კათალიკოზ-პატრიარქად იჯდა 1460—1466 წ.წ.

III

წმ. მეფე შახტანგ ბორგასლანმა თუ მცხეთიდან თბილისში გადმოიტანა სამეფო ტახტი თავის უფლების განსამტკიცებლად და სპარსთა გავლენის შესამცივრებლად; კათალიკოზ-პატრიარქმა ბაბილამ თბილისში აიშენა სასახლე და თავის კარის ტაძარი, რომ აქ, თბილისში განემტკიცებინა თათართან დაზავებული ქრისტეს სარწმუნოება. ამის გარდა არც ჰაერის წლიური ცვლილება აძლევდა ნებასა ერთ ადგილს ეცხოვრნა მთელი წელიწადი. ამიტომ კათალიკოზ პატრიარქი ზამთარს ყოველთვის თბილისში ატარებდა, ზაფხულს ქოჯორში და ზაფხულს-შემოდგომას მცხეთაში. ამნაირად კათალიკოზ-პატრიარქი მუდამ მხარში ედგა საქართველოს სამეფო კარსა და თავის გავლენას არა ჰკარგავდა: სამეფოს გაჭირვების და კეთილ-დღეობის ჟამს კათალიკოზ-პატრიარქი იყო ხოლმე მეფის უპირველესი მრჩეველი და განმამხნეველებელი. რავდენიც კათალიკოზ-პატრიარქის გავლენა მტკიცდებოდა თბილისში, იმდენად ანჩისხატის ტაძარს ემატებოდა სარწმუნოებრივ-ზნობრივი

გავლენა და ნივთიერადაც მდიდრდებოდა. მსრეთს წარმატებას ხელს უწყობდა დიდათ თვით მდებიარობაც: იქვე, სამხრეთით იმყოფებოდა საუკუნეთა განმავლობაში საქართველოს მეფეთა სასახლე; ამიტომ მეფენი, დედოფალნი, ბატონის შვილნი, სძალნი და ასულნი მუდამ აქ ისმენდენ წირვა-ლოცვასა, აქ იმწყსებოდნენ და ემზადებოდნენ სამეფოს მოვლა-პატრონობისათვის, ქრისტეს სარწმუნოებისა და სამშობლო მიწა-წყლის დაცვისა და თავ-დადებისათვის. აქ, ანჩისხატის ტაძრის ირგვლივ მკვიდრობდნენ წარჩინებულნი თავად-აზნაურთა საგვარეულონი, ყველა მათგანს აქ საკუთარი სასახლე ჰქონდა. კათალიკოს-პატრიარქნი და ქადაგნი აქ შეაჩვენებდნენ ხოლმე სარწმუნოებისა და მამულის მოღალატეს! აქ აღიდებდნენ და აქებდნენ ქრისტეს ეკლესიისა და მამულის ერთგულთ-მოყვარეთა და თავდადებულთა.

რაკი სამეფო სახლი და კარი კათალიკოს-პატრიარქისა ასე თავს დასტრიალებდა ანჩისხატის ტაძარსა თითქმის ათასორასის წლის განმავლობაში, ამიტომ წარჩინებულნი სამეფოს მოხელენი და თავად-აზნაურნიც ყოველთვის აქ იყრიდნენ თავს. ანჩისხატის ტაძრის ეზო ძველად წარმოადგენდა დიდებულს სანახაობას: აქ იყო უმაღლესი სასულიერო სასწავლებელი, აქ იყვნენ თავმოყრილნი საუკეთესო მწერალ-მწიგნობარნი და მგალობელნი, რომელნიც წირვა-ლოცვის შემდეგ თავისუფალ დროს ახმარებდნენ ყრმათა აღზრდა-სწავლებასა, საეკლესიო წიგნთა გადაწერასა და სხ. აქედგან ეფინებოდნენ საქართველოს ყოველ კუთხეს განსწავლულნი მღვდელნი, დიაკონნი და მეფსალმუნენი—მგალობელნი. ამიტომ ანჩისხატის ტაძარი შეიქმნა პირველი საერო სათაყვანებელი და სალოცავი მთელი ქართველობისა უკანასკნელ დრომდე. ანჩისხატის ტაძრის ირგვლივ მდებარებდნენ წარჩინებულ თავად-აზნაურთა სასახლენი, აქ ანჩისხატის უბანში სცხოვრობდნენ—ამილახვარნი, ბარათიანნი, ანდრონიკაანნი, ციციშვილები, ხერხეულიძენი, შალიკაშვილები, აბხაზნი, აბაშიძეანნი, მუხრან-ბატონნი, თარხნიანნი, ჩოლაყაშვილნი, მრისთავნი და სხ. ჩვენ შემდეგ და-

ვინახავთ, რომ კათალიკოზ-პატრიარქნი და მეფენი საუკეთესო მღვდელ-დეკანოზებს ამწესებდნენ ხოლმე ანჩისხატის ტაძარში, რომელთა უკანასკნელი წარმომადგენელი იყო დეკანოზი ღიმიტრი სოლომონის-ძე ალექსისძე-მესხიშვილი (1778—1862 წ.).

IV

იყვნენ ხოლმე ისრეთნი ქამნი, როდესაც მტერთა შემოსევისა და ბატონობისა გამო ათი და ოცი წლოებით შესწყდებოდა ხოლმე წირვა-ლოცვა ანჩისხატის ტაძარში. ამ დროს სამღვდელონი კათალიკოზ-პატრიარქთან ერთად გაიხიზნებოდნენ ხოლმე მთიან ადგილებში— ლარგვისში, ან გუდამყრის ხეობაში და თან მიჰქონდათ საეკლესიო სამკაულნი და სალოცავი— ხატი და ჯვარი. უნდა ვთქვათ, რომ არაბები სხვა და-სხვა ბარბაროზებზედ უფრო შემბრალებელნი და ღმობიერნი იყვნენ, უფრო პატივის-ცემით ეპყრობობდნენ საქრისტიანო საყდრებსა. ძველ „ქართლის ცხოვრებაში“ (ქ—ცხ. 1 ნაწ. 176 გვ.) ჩაწერილია თანამედროვესაგან ერთი არაბის სიზმარი, რომელსაც მაჰმადმა ძილში უბრძანა: „მოუცემია ღმერთსა ძღვევა ჩვენდა ვიდრე აღსრულებადიდე ათთა მეფეთა, ვითარცა ჰრქუა აბრაამს და აგარს ღმერთმან. არამედ ეკლესიათა ღუთისათა და კაცთა ღვთის მსახურთა ეკრძალებოდეთ, ვითარცა იგი გამცენ ყარანისა შინა ჩემსა“.

არაბების მფლობელობის დროს (711—1122 წწ.) ქართველი ერი ყოველ მხრივ წინ წავიდა: იმ დროს დაიჭირა საქართველოს სამეფო ტახტი ბაგრატიონთა გვარმა, აყვავდა ქართული მწერალ-მწიგნობრობა, ქართული ხუროთ-მოძღვრების ხელოვნება, გამდიდრდა ნივთიერათ, ფრთები შეისხა ეროვნულმა თვით-ცნობიერებამ და დაგვირგვინდა ოქროს საუკუნით წმ. თამარ მეფის დროს. არაბების დროს განახლდნენ და აღშენდნენ მრავალნი შესანიშნავნი ტაძარნი— ბელათი, ჭუთაისის ბაგრატის ტაძარი, ბედია, მარტვილი, ნიკორწმინდა, მოქვი,

თიღვა, ატენის სიონი, სამთავისი, არმაზი, ჭვადისმანი, ჭვათა-
ხევი, იკორთა, ზედაძენი, შცხეთის სვეტიცხოველი, იყალთო,
სამება (იორზე), საფარა, ზარზმა, ტბეთი, ჭუმურდო, წყაროს-
თავი, ანი, ვარძია და სხ. შემდეგ წმ. თამარისა ეზნია რამე
თუ არა მონგოლებისაგან ანჩისხატის ტაძარსა—არა ჰსჩანს
რა. თეიმურლანგის მიერ შვიდჯერ აოხრების დროს (1378—
1405 წ.) ვენო რამე, თუ არა ანჩისხატის ტაძარსა—არ ვი-
ციტ; ვიციტ მხოლოდ, რომ საქართველოს მეფე ალექსანდრეს-
მიერ განახლებულ ეკკლესიათა რიცხვში არ იხსენიება ანჩის-
ხატის ტაძარი.

მეთექვსმეტე საუკუნის დამდეგს სპარსნი გაძლიერდნენ.
მათი ყვენი შაჰ-ისმაილი შემოესია საქართველოს 1522 წ. და
პირველი მეჩითი ააშენა ავლაბრის ხიდის ყურზედ; მისმა მო-
ადგილემ შაჰ-თამაზმა 1536 წ. უარესი ბოროტება მოახდინა:
გადმოასახლა მრავალი ყიზილბაში და დააბინავა აბანოების
გარშემო, დაამკვიდრა პოლიტიკური გავლენა ქართველებზედ.
შაჰბაზის დრო ხომ მეტად სატირელი დრო იყო ქართველე-
ბისათვის! აი ამ დროებაში საქართველოს მეფენი და კათალი-
კოზ-პატრიარქნი იძულებული იყვნენ აქა-იქა შეეფარებინათ
თავი. ამ დროს კათალიკოზები—ნიკოლოზი, იოანე (ავალი-
შვილი), ზაქარია, მვდომოსი—უცხოებაში სტიროდნენ სამშო-
ბლოს აოხრებასა და შემუსვრილებასა! მათ არ ეღირსათ თა-
ვის საყვარელ ტაძრებში (სვეტიცხოველი და ანჩისხატი) წირ-
ვა-ლოცვაში დაესრულებინათ თავისი დღენი! ამ დროს მიი-
ღეს გვირგვინი მოწამეობისა მეფე ლუარსაბმა, არჩილ მუხრან-
ბატონმა, სვიმონ მეფემ, საჩინო ბარათაშვილმა, ბიორგი მე-
ფემ, ლუარსაბ მეფემ, ჭეთევან დედოფალმა, იოთამ ამილახვა-
რმა, მვდემოს კათალიკოზმა, თევდორე მღვდელმა და სხ. ამის-
თანა გაჭირვების დროს კათალიკოზად იყო ხოლმე თათრების
სათნო კაცი—ნიკოლოზ ლევან მეფის-ძე, ჭრისტეფორე და სხ.

ამ სამწუხარო დროში ქართლის მეფეს, გათათრებულ
როსტომს ღვთის განგებამ ცოლად არგუნა ისრეთი შე-
სანიშნავი დედაკაცი, რომლის ბადალს ვერც ვრთი სხვა ხალ-

ზი ვერ დაიკვებებს—დადიანის ასული მარიამი, რომელიც მფარველ ანგელოზად მოეწოდებოდა საქართველოს ეკლესიასა, მწერლობასა, ხელოვნებასა და სამშობლო მიწა-წყალსა. მარიამმა და შატანგ მეფემ კათოლიკოზად დაადგინეს მუხრანბატონის შაინოსროს ძე ლომენტი, რომელმაც დიდი ხნიდგან დაობლებული და დაძველებული ანჩისხატის ტაძარი განაახლა; რაც ლომენტიმ ვერ შეასრულა, იგი დაამთავრა მისმა მოადგილემ—კათალიკოზ-პატრიარქმა ნიკოლოზ ამილახვარმა, ამ ფრიადმა ტრფილმა ქართველთა ეკლესიის და მწერლობის წარამატებისამ. კათალიკოზმა ლომენტიმ განაახლა სასახლე თვისი, აღაშენა სახლნი-მოსამსახურეთათვის და ყრმათა სასწავლებლისათვის, ხელ-ახლა აღაშენა სამრეკლო დასავლეთის მხრივ. აი სამრეკლოს წარწერა: ქ. ჩუხნ ქრისტეს ძაჲდ გურთხეუდმან ბატონაშვილმან კათალიკოზმან დომენტი აღვაშენე სამრეკლო ესე და განვაახლე ტაძარი ესე სულისა ჩემისა სახად. მეფობასა ქართლს შანჯავახსასა, ქორანგანსა ტნდ 1666 წ. კათალიკოზი ლომენტი შემდეგ სწერს: „აღვაშენე დაძველებული და დაქცეული ხელახლად სამკვეთლოს წინ სამხრე, ორი სახლი თლილის ქვითა და ორის ქვის სვეტითა და დავბურე ქვის ლორფინითა, გავაკეთე დაქცეული პალატები ხითა და ლამფა მივაკარით და სხვა წვრილი სახლები და სენაკები ბევრი. ანჩისხატის საყდარში შიგნით, აჩხორვილი და ცუდ-მადად გაკეთებული იყო, განვჰსწმიდე და განვაშვენე, განვაახლე ტახტი კათალიკოზთ სადგომი თლილის ქვითა და ქვის სვეტებითა. კიდევ გავაკეთე ქალების სადგომი ხისა. დავახურვინე ანჩისხატის საყდარი ფიცრითა და სასახლე ყავარითა“²⁾.

ბანაახლა თუ არა ანჩისხატის ტაძარი, კათალიკოზ-პატრიარქმა ლომენტიმ ჩამოასვენა ს. ქალიდგან აწინდელი პირი ლვთის ანჩისხატი, ეს უაღრესი სიწმიდე ქრისტიანობისა.

²⁾ იხ ქრონიკები, II 490 ვვ.

V

სოფელი ანჩა მდებარეობს შავშეთსა და ლიგანის ხევს შუა შორობის მარჯვენა ნაპირზედ, ქ. ტრაპიზონის მახლობლად. აქ ქრისტიანობის პირველ დროშივე მოციქულებმა პეტრემ და მისმა ძმამ ანდრია პირველ-წოდებულმა დააარსეს მრავალი ეკკლესიანი. ანჩაში საეპისკოპოსო ტაძარი უძველესია მთელ საქართველოში. საეპისკოპოსო საყდრის დაწესება ანჩაში ქართველ მეფეთა მიერ არსად არ არის მოხსენებული. აი ამ ანჩის ტაძარში ესვენა თითქმის ცხრაასი წლის განმავლობაში პირი-ღვთის ხატი: ანჩის ეპისკოპოსნი ყოველთვის მცხეთის კათალიკოზის ხელ-ქვეითნი იყვნენ; ანჩელის სამწყსო მდებარე-ბდა ოპიზასა და ხანტოის მონასტერთა შორის, ნიგალის ხევის ქვევით ზონიამდე. ანჩელნი დიდად პატივცემულნი იყვნენ ყოველთვის, მეფეთა და კათალიკოზთა კურთხევის დროს მეთერთმეტე ადგილი ეჭირათ იზხნელსა და მტბევარს შორის. ანჩის ეპისკოპოსთაგან ცნობილნი არიან ჩვენს სამშობლო ისტორიაში: ა) მაკარი 940—975 წ., რომლისა დროსაც აღიწერა ცხოვრება წმინდა ბრიგოლ ხანტელისა (იხ. 5 ოკტომბერს). ბ) აზღრა 1015—1058 წ. მომხრე მეფის ბაგრატ IV ბერძნების წინააღმდეგ; გ) თეოდორე I 1060—1094 წ. დ) იოანე I რკნაელი 1179—1205 წ. რომელმაც წმ. თამარ დედოფლის ბრძანებით შეამკო პირი ღვთის ხატი: ე) თეოდორე II 1205—1248 წ. რომელმაც შეიძინა ტყავზედ ნაწერი ანჩის სახარება მწერალ მწიგნობრის სოფრონისაგან წყაროსთავში. სოფრონმა ძვირფასად შეამკობინა სახარება ხარქარს ბეგას, პირი ღვთის ოსტატს 1194 წ. ვ) იოანე II 1271—1319 წ ზ) თეოფანე 1320—1369 წ. ც) ჭერობინ 1451—1492—აბელის ძე, რომელიც ანჩისხატის თავდებობით ერთგულების პირობის წერილს აძლევს კათალიკოზ დავითს³⁾

³⁾ იხ. იქვე 267—268 გვ.

VI

ანჩილდგან მოსვენებული პირი ღვთის ხატი აბის უდიდესი სიწმიდევითე მთელის ქრისტიანობისა. თავადსაველი ამა ხატისა მეტად შესანიშნავია და სასიამოვნო მოსასმენი ყოველი ქრისტიანისათვის.

იესო ქრისტეს ქვეყნად ცხოვრების დროს, როდესაც მის მიერ ქმნილნი სასწაულნი ელვასავით ეფინებოდნენ მთელს დასავლეთ აზიას, საქართველოს მოსამზღვარე ქ. მდესიის მთავარი ავგაროზი მძიმეავადმყოფი იყო; ყველა გამოჩენილმა მკურნალებმა ხელი აიღეს მის მორჩენაზედ. მაშინ ავგაროზმა დაწერა წერილი და მოსამსახურეს (ჩქარა მოსიარულე) შიკრიკი გაატანა იესო ქრისტესთან, სწერდა თავის უკურნებელს სნეულებასა და ეხვეწებოდა-მოდო მამარჩინე ამ სნეულებისაგან და ყოველსავე შენს ნებას ავასრულებო; გავიგე, რომ ურიები გემტერებიან, გდევნიან და გირჩევ ჩემთან მოხვიდე, ჩემს სამეფოში უფრო მოსვენებით გაცხოვრებო.

იესო ქრისტემ მოსწერა ლოცვა-კურთხევის წერილი, მოსვლა ვერ შემოძლიან, რადგან ჩემი დიდი საქმე ჯერ არ შემისრულებიაო. მოსამსახურისაგან გაიგო ავგაროზმა, რომ იესო ქრისტეს მეტად ემტერებოდნენ ურიები და მოკლვას ემუქრებოდნენ. სნეული ავგაროზი რალაც დიადს სიამოვნებასა გრძნობდა, როცა იესო ქრისტეზე ფიქრობდა და ლპარაკობდა, სნეულება მაშინ ჩვეულებრივ თითქოს არ აწუხებდა. ამიტომ გაგზავნა თავის საკუთარი ხელოვანი მხატვარი იერუსალიმში, რათა იესო ქრისტე დაეხატა და მოეტანა მისი სახე; ბევრს ეცადა მხატვარი, მაგრამ იესო ქრისტეს სახე ვერ გამოსახა ტილოზედ. მაშინ იესო ქრისტემ გამოართვა ტილო მხატვარსა, მიიფარა პირზედ და სასწაულებრივ გამოისახა-გამოიტვიფრა ტილოზედ მისი სახე. ბახარებული მხატვარი გამოეჩქარა ავგაროზისაკენ მოციქულ თადეოზთან ერთად. მზად გამოიარეს ქალაქ იერაპოლში, რომლის განაპირად ღამე გაათიეს მექურ-

ქლესთან; იმ ღამეს პირი ღვთის ხატი თიხის გამომწვარ კეცებ შუა ჩაასვენეს სიფრთხილისა გამო; შუალამისას გაძოჩნდა. ციღან ჩამოშვებული ცეცხლის სვეტი ზედ ხატზედ. მივიდა ქალაქის გამგებელი თავის მხლებლებით გასაგებად, თუ რას ნიშნავდა ცეცხლის სვეტი; როცა უამბეს სიწმიდე პირი ღვთის ხატისა, ამოასვენეს იგი კეცებიდგან და ნახეს, რომ იესო ქრისტეს სახე ზემო კეცზედ გადასახულიყო. ქალაქის გამგებელმა იგი კეცი თავისთვინ წაასვენა⁴⁾, ხოლო ნამდვილი პირი ღვთის ხატი გაატანა ავეგაროზთან. მდესის ქალაქის მახლობლად გზაზედ ერთი კუტი მთხოვარა ქაბუკი თხოულობდა; თადეოზმა შეახო ხატი მთხოვარა კუტსა და მაშინვე განიკურნა: წამოდგა ფეხზედ და გახარებული გაეშურა დედასთან. მს სასწაული ელვასავით მოეფინა მდესიის ქალაქსა. დაიბარა ავეგაროზმა და ჰკითხა—ვინ მოგარჩინა დაკუტებულო? ქაბუკმა უამბო თავისი სასწაულებრივი განკურნება. ავეგაროზმა მაშინვე მიაგება სასწაულთმოქმედს ხატსა თავისი კარის მოხელენი და თვითვე სიხარულით ელოდებოდა სასურველი ხატის თაყვანისცემასა; ექესი წლის განმავლობაში ლოგინში მდებარე ავადმყოფი. აგერ მოასვენეს ხატი. მომაკვდავი ავეგაროზი სიხარულისაგან აღტაცებული სასოებით ემთხვია პირის ღვთის ხატსა და მეყესულად განიკურნა, ადგა ლოგინიდგან გახარებული; დაემხო პირქვე ხატის წინ და ცრემლით ჰმადლობდა ლმერთსა ესრეთის მოწყალებისათვის. მთელი მდესია ქალაქის მცხოვრებნი გაკვირვებულნი აღიდებდნენ ლმერთსა. ამის შემდეგ ავეგაროზმა ირწმუნა მოძღვრება ქრისტესი და მოინათლა თადეოზისაგან კერასა წყაროში თავის ცოლშვილით „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“. თადეოზმა იწყო ქადაგება

⁴⁾ შემდეგ VI საუკუნეში ეს კეცი ხელითუქმნელის პირი ღვთის ხატით ესვენა ერთბუნებთანა მწვალებელთა (ნესტორიანნი) საყდარში. წმ. მამა ანტონ ათორმეტთაგანმა ნახა იგი ხატი და შეშურდა, რომ ამისთანა დიდი სიწმიდე მწვალებელთა ხელში იყო. როცა წმ. იოანე ზედაძნელი თავისი მოწაფეებით გამოემართა საქართველოსაკენ, წმ. ანტონმა იღუმალ წამოიღო კეცი და მოასვენა საქართველოში.

და მთელი მდესიის სამთავრო მოაქრისტიანა. ავეაროზმა პირი ლეთის ხატი (ტილო) დააკრა ფიცარზედ და ქალაქის კარების თავზედ დაასვენა დიდის პატივით, რათა ქალაქში შემსვლელ-გამომსვლელთ ყველას თაყვანი ეცა და ედიდებინა ლმერთი. აქ ესვენა ორასი წელიწადი.

ავეაროზის მემკვიდრემ დაუწყო ჟღეტა ქრისტიანებსა; ამიტომ პირი ლეთის ხატი საიდუმლოდ დაკრძალეს აგურებით ქალაქის კედელში და ამოაშენეს მდესიის ეპისკოპოზის რჩევით და წინ დიდი სანთლის კელაპტარი დაუნთეს. თითქმის ოთხასი წელიწადი დარჩა ხატი ასე დაფარული. არის გარდმოცემა, მითომ წმ. ნინო, რიფსიმე, ზაიანე და სხ. მოსულიყვნენ მდესიაში პირი ლეთის ხატის თაყვანის საცემლად.

ნჰჳ წ. სპარსეთის მეფე ხოსრო მოუხდა მდესიის ქალაქსა და ამ გაქირვების დროს მდესიის ეპისკოპოზმა ნახა სიზმრად ის ადგილი, სადაც დაკრძალული იყო პირი ლეთის ხატი. მაშინ დიდის ლოცვა-ვედრებით გამოანგრიეს კედელი და გადმოასვენეს სასწაულთ მომქმედი ხატი. ამ დროს სპარსელების ბანაკში საშინელი არევ-დარევა მოხდა, აიყარნენ და გაუდგნენ თავის გზასა.

ამის შემდეგ არ გასულა ასი წელიწადი, რომ მდესია მიდამოებით არაბებმა დაიპყრეს, მაგრამ ბერძნებმა განდევნეს ერთ დროს არაბები და პირი ლეთის ხატი დიდის ლიტანიობით მდესიიდან გადაასვენეს კონსტანტინეპოლში და დაასვენეს წმიდა სოფიოს ტაძარში.

VIII-IX საუკ. საბერძნეთის ზოგიერთა იმპერატორი ლეთის მოძულენი იყვნენ: ლეონ ისავროელმა და კოსტანტინე კოპრონიმომ, საბერძნეთის იმპერატორებმა, აღძრეს საშინელი დევნულება წმიდა ხატთა თაყვანისცემისა. ღადიოდნენ იმპერატორის მოხელენი და სჩხრეკდნენ საყდრებსა და სახლებსა და, სადაც კი მოახელებდნენ ხატსა, ამტვრევდნენ, ჰხეჩავდნენ, სწვაფდნენ ცეცხლში, ჰსცარცვაენენ სამკაულსა. ამიტომ ყველა ჰმაღავდა წმიდა ხატებსა მიუდგომელ ადგილს, ზოგი ზღვაში აგდებდა ხატებსა ლეთის ინაბარად. აი ამდროს პირი ლეთის

ხატი საიდუმლოდ გადმოასვენეს ძაბადოკის ანჩის საეპისკოპოზო ტაძარში, მდინარე ჭოროხის ხეობაში. აქ, ანჩაში ქართველი ერი ყოველ წლოვით იყრიდა თავს სადღესასწაულოდ, მეფეებიდგან დაწყობილი უკანასკნელ გლეხ კაცამდე 1194 წ. თამარ დედოფალმა რომ რუს-გიორგი განდევნა სამეფოდამ და ზედ თურქები დაამარცხა, რაც კი რამ ძვირფასი ქვა და მარგალიტი დარჩა დავლად, ყველაფერი შესწირა სხვადა-სხვა ეკლესიებსა ხატების შესამკობლად. ამ დროსვე მოახსენა ანჩის ეპისკოპოსმა იოანემ (რქნაელმა) პირი ღვთის ხატის სამკაულის დაძველება; თამარმა უბოძა საჭირო ნივთეულობა და უბრძანა ხატის საუკეთესო ხელოვნებით მოქცევა. ამ დროინდელი ხუცური ასო მთავრულით წარწერა დღესაც კარგად იკითხება ხატის დაბლა არშიაზედ: „ქ. ბქსნესითა და სივთის ბოქებითა ღვთივ კვირგვინთსანის დიდისა დედოფალთა დედოფლისა თამარისათა, შე ათანე ანხელმან რქნაელმან ხელგვყავ სანსინეჯისა ამის ხატის ზატევითა მოჭედად. მიფარველ-მცველ არს შეუფობისა მათისა აქა და სუკუხესა. მოჭედა სეღითა ბექასითა, ქრისტე შეიწყაღე“.

ამის შემდეგ რაკი საბერძნეთი დაიპყრეს ოსმალოებმა და მოესივნენ საქართველოს, როგორც ზევითა ვსთქვით, ყველა საეკლესიო სიწმინდენი ნელ-ნელა გადმოიტანეს ქართლისაკენ. ხატი ესვენა ახალციხეში, გორში და სოფ. ჭალაში ამილახვრის იოთამის სახლში. აქ ყოფნის დროს სახსოვრად დღემდე კარგად დაცულია მშვენიერი წარწერა ღვთის-მოყვარე ბივი ამილახვრისა: „ჴ. სსხიერო და სსმსათელო სსმებო და ერთა-რსეპო, მამო მისეკან განუძორებელ, და ქეო მამისათანა სწორო და სულო წმინდაო ართავე შორის ცხოვრებო, ეოველთა ხაღურთა და უხილაგთა წამის-ყოფით მარსეულთა და შემოქმედო, — ჩვენ მისარებელმან და სურვილით თქვენდა მონდობილმან ქემან აოთამ ამილახვრისამან, თვით ამილახვრის გივმან და თანა მეცხედრემან ჩვენმან ქროველთა მეფის შანჯაჯასის ასულმან თამარ და ქემან ჩვენმან ანდუეაფარ და დემეტრემ — ოდეს უახილეთ ანჩისხატი ეამთა ვიოარებისეკან ქართლში სამოსვენებულნი, მოჭნდა სსქმე, რომ ბევრს“.

ხანს ჩვენს სახლში ესვენა და მისის სიკვარველითა და შემწეობითა მრავალს ძნელს ავადყოფას და განსაცდელს განვერებით და ვითაც კარები არა ჰქონდა, ვიწაღინეთ და კარები მოვატყდინეთ და გავაკეთეთ, რათა შემწე გვეყოს ორთავე შინა ცხოვრებათა ძით და ასუღით ჩვენით. აუფს მადლი და ცვა-ფარვა თქვენი ჩვენსედა. გაკეთდა კარები ესე შეფობასა შეუფეთ — შეუფის გიორგისასა, ინდიკტიონსა შეფობისა შეშვიდესა, ქარონიკონსა ტოდ (=1688 წ.) ამისი სარქარი ღოღასი პერაუკა, დმურთმან შეუნდეს. “ ბარები ხატისა დაძველებული ყოფილა, ჩამოცვივნილი და ბივს ამილახვარს განუახლებია და ჩამოუკიდნია ხატის კუბოზედ ისე, როგორც დღეს არის. პირი ღვთის ხატს თან მოჰყვა სამცხედამ მღვდელი პეტრე, *) მესხიევთა წინაპირი.

თუმცა თვით ხატის სამკაულიც დაძველებული იყო, მაგრამ ამილახვარი მოერიდა მისს განახლებასა. ბავიდა სულ ოცი წელიწადი და ხატის განახლება თავს იღვა კათალიკოზ-პატრიარქმა ლომენტიმ, მეფის ლევანის ძემ. აი ხატის კუბოს დაბლა პირზედ წარწერა:

„ქ. ადიდენ დმურთმან კათალიკოზ-პატრიარქი დომენტი, რომელმან განაახლა ხატი ესე ხელით უქმნელი. შირველად ედესიიდან კონსტანტინოპოლეს წარმოესვენებინათ და ოდეს ღეო ისავრო და სხვანი ხატო-მბრძოლნი გამოჩნდეს, მას უამსა შენიდგან წარმოესვენათ და დაესვენათ ელარჯეთს, სეპნიკაზოზოსსა სეადარსა ანჩისასა. ბრძანებითა და ჩიუთისა ბოძებითა შეუფეთ შეუფის თამარისითა იოანე ანჩელს ბატონსად მოეკუდა და ოდეს კათატრდა სამცხე, მამინ აღსრულიყო თფილისისა ვაჭარი და ეუიდა ფასითა და მიესვენებინა ბიძისა ჩვენისა კათალიკოზ-პატრიარქის დომენტი-სათვის და მას ძვირფასად ეუიდა და დაესვენა ტიფლისს სეადარსა. სეკათალიკოზოსსა, შეფობასა ბაზისა ჩვენისა შეუფის ვანტანგისასა. მას აქეთ დიდად დაძველებულიყო ხე და მოტყდალობა. ჩვენ შეუფეთა შარავანდედმა ყოფლისა სეარაველასა კათალიკოზ-პატრიარქმან

*) პეტრეს შთამომავლობას (მესხიანთ გვარს) ამილახვარმა უბოძა შემდეგ ბეთალმანი მამული გადასულის ახნაფრისწყლის თოცხვერაშვილისა ს. საკორინთლოში.

დომენტი კვალად განუახლებო და მოვკედე კუელი და კუბო და შიკუ მატე თვალი და მარგალიტი. ქრისტე ღმერთო, შემინდევე ეოველნი ცოდვანი ჩემნი, სატანჯველისა და ეოველთა მტერთა ხილულთა და უხილავთაგან მიხსენ და შემრაცხე მარჯვენით შენსა და დაიცვე შეივე შეიეთა საქართველასი ჰანკრატოვანი ვახტანგ და შეუდდე მათი დედოფალი რუსუდან, ძენი მათნი ბაქარ და გიორგი და ასეულნი მათნი ეოველნივე იხსენ განსაცდელთაგან, ამინ. ქორონიკონსა ტუგ (=1705 წ.)“.

„კვალად განახლებულ-იქმნა სიძველისა გამო კუბო ესე მაცხოვრისა ჩუგბ წ. ქორონიკონსა ფიგ.“

ხელითუქმნელი პირიღვთის ხატი სიმაღლით არის არშინ ნახევარი, სიგანით ერთი არშინი. ჩამჯდარია კუბოში, რომლის სიმაღლე არის ორი არშინი და 1 გოჯი და სიგანე 1 არშინი და ორი გოჯი; თვით სახე მაცხოვრისა ტილოზედ არის გამოსახული და კაკლის ფიცარზედ დაკრული, გარშემო ტილო შემოცვეთილა. შეხედულება სრულიად იუდიანთა სახისა აქვს და კარგად ეტყობა, მხოლოდ დიდი ხნის გამო თითქოს შებოლილია და გაშავებული. ტილოს გარემო ორი თითის დადება ფიცარი სჩანს ირგვლივ და შემდეგ შემოვლებული აქვს გვირგვინი ძვირფასის თვალ-მარგალიტით შემკობილი. გვირგვინის აქეთ-იქით ვერცხლზედ ოდნავ ეტყობა. ხუცური ასომთავრული ასოები ჯჳ ქე. ფიცარი ხატს გარეშე მთლად შექედილია ოქროში დაფერილი ვერცხლით და გამოყვანილია მაცხოვრის მაკურთხეველი მარჯვენა (ოქროში დაუფერავია) და მარცხენა ხელი სახარებით. ხატის გარემო არშიაზე—შუაზე მარჯვნივ ღვთის მშობელია გამოყვანილი, მარცხნივ ნათლის მცემელი—საუკეთესო ხელოვნებით. მალლა მარჯვნივ კუთხეში მთავარანგელოზი მიქელ, მარცხნივ კუთხეში—მთავარანგელოზი ბაბრიელ; დაბლა—შუაზე პავლე მოციქული, მარჯვნივ კუთხეში პეტრე მოციქული და მარჯვნივ კუთხეში იოანე ღვთის მეტყველია. მთელი ხატის გარშემო არშია შესდგება უმშვენირესის ჩუქურთმით გამოყვანილი ყვავილ-გრეხილებისაგან.

თავანდელი მრავალი შეწირულ ძვირფას ქვებიდგან ხატ-ზედ დღეს დარჩენილია: 25 წითელი სელიანი, 17 სხვა და სხვა ფერი იაგუნდი (თეთრი წყლის-ფერი, იასამანი, მოყვითლო, მოწითლო), 3 ზურმუხტი, 1 ფირუზი და 7 თეთრი ამეტისტი. ამათგან 19 გვირვინზედ, 4 გვირგვინის თავზედ, 4 მხრებს ასწვრივ; 17 გულზედ, ხოლო 9 იაგუნდი ასხმულია ვერცხლის მავთულზედ მარგალიტებს შუა, სულ 54 ქვა. 216 მარცვალი მარგალიტი ასხმულია მავთულზედ, შიგა და შიგ იაგუნდებით, და დამაგრებულია გვირგვინის გარშემო¹⁾, 3 მარგალიტი ზის გვირგვინის თავზედ პატარა შაბაქით ნაკეთებ სამკაულზედ და 153 ქიოტა მარგალიტიც, მავთულზედ ასხმული შვიდი ქვის გარემო დამაგრებული—სულ 372 მარგალიტი.

ხატი ჩასმულია ოქროში დაფერილი ვერცხლით შექედილ კუბოში, რომელსაც ორი კარები აბია ხისა, შექედილნი ოქროში დაფერილი ვერცხლითვე. ხატის თავზედ, თაღს ქვეშ დიდის ხელოვნებით გამოყვანილია იესო ქრისტეს ამაღლება და მის დაბლა ხატის არშიაზედ დაცარიელებული (ამაღლების შეცდგე) მაღალი დასაჯდომელი უფლისა. ორივე კარებზედ შიგნით-გარეთ ჩუქურთმით გამოყვანილია მშვენიერად თორმეტი საუფლო დღესასწაული: მარჯვენა მხარეზედ—გარედგან: საიღუმლო სერობა, ღვთის-მშობლის მიძინება და ლაზარეს აღდგინება; შიგნიდგან—ნათლისღება ქრისტესი, შობა და ხარება ღვთისმშობლისა; მარცხენა კარებზედ—გარედგან: სულის წმინდის გარდამოსვლა, ძვირაცხოველობა და ბზობა; შიგნიდგან აღდგომა ქრისტესი, ჯვარცმა და უერისცვალება. ესე დღესასწაულნი ისრეთის ჩუქურთმის ხელოვნებით არიან ნაკეთები, ისრეთის ზედმიწევნელი ცოდნით საღმრთო ისტორიისა და ყოველ შემთხვეულებათა პსიხოლოგიურის მხრივ შეგნებით გამოყვანილნი, რომ განცვიფრებაში მოდის ყოველი მნახველი და არ სჯერათ, რომ მეთერთმეტე საუკუნეში ამისთანა უმაღლესი ხელოვნება შეუქმნია ქართველს ერს იმ დროს, როდეს-

¹⁾ ეს მარგალიტი თამარ დედოფლის ყელზედ სამკაულს თურმე შეაღვენდა ოღესმე

საც სპარსნი, არაბნი და თურქნი ერთი მეორეს ეცილებოდნენ და ზედი-ზედ აწიოკებდნენ საქართველოს. თუ ხუროთ მოძღვარნი ამკობდნენ იმ დროს წმინდა ტაძრების კედლებს მშვენიერის ჩუქურთმის სახეებით, ეტყობა ოქრო მქედლებსაც ჰქონდათ შეგნებული იმ დროს დიადი წარმოდგენა ბუნებრივი მშვენიერებისა, რაშიაც ქვეყნის შემოქმედმა ჩასახა უმანკოება თვისის ღვთაებრივის უკვდავებისა.

მაგრამ წარწერანი ორივე კარებზე და სხ. ყველას არწმუნებენ, რომ თამარ დედოფალზედ გაცილებით ადრე ყოფილა ანჩის-ხატი ქართველთაგან შემკული: ხატის კუბოს-თაღზედ ამალლების ასწვრივ აწერია: „ქ. ლმერთო და სიტყვაო ლეთისა მამისაო, შეიწირე კნინი ესე შემკობა წმინდისა და საშინელისა განკაცებისა შენისა ხატისა.... პატრონი მანდატურთ-უხუცესი ბექა და მომანიქე ცხოვრება წმინდათა შენთა თანა და ძენი ჩემნი გვიხსენ ჩვენ...“⁸⁾ მარჯვენა კარების შიგნით მხრივ ნათლიღების შადღა— „ქ. სულსა პატრონისა მანდატურთ-უხუცესისა ბექასსა განუსვენე ლმერთო!“ ქვეშ—თანამეცხედრესა მისსა მარინეს...“ მარცხენა კარებზედ აღდგომის შადღა— „ქ. სულსა პატრონისა მანდატურთ-უხუცესისა ბექასსა და თანამეცხედრესა მისსა მარინესსა განუსვენე ლმერთო:“ ქვეშ—„ძენი მათნი მანდატურთ-უხუცესი სარგის, შვარყვარე და შალვა აღიდენ ლმერთმან“. ბექა ჯაყელი იყო თამარ დედოფლის წარჩინებული კარის კაცი ჯაყის-მანილამ სამცხეში; მისი პაპა ბეშქენი მეფის ლავით აღმაშენებელის კარის კაცი იყო. თამარის შემდეგ ხშირად იხსენებიან ბექას შვილები სარგისი, შვარყვარე და შალვა. მათგანი შვარყვარე, ანუ იოანე მოკლულ იქმნა მონგოლებისაგან 1225 წ., ხოლო წმ. შალვა თორელი იოანეს ღალატისა გამო შეიპყრეს ტყვედ და აწამეს ქრისტეს სარწმუნოებისათვის იმავე 1225 წ. და მაშინვე შეირაცხა წმინდათა „შორის.“⁹⁾

⁸⁾ ეს წარწერა პირველად არის ჩვენგან წაკითხული.

⁹⁾ ქართველთა ეკლესია დღესასწაულობს წმ. შალვას და მისთა მოყვასთა ხსენებას 29 სექტემბერს.

მეფის ბიორგი ბრწყინაველეს დროს ჯაყელთა გვარმა დაიმკვიდრა სამცხეში ათაბაგობა და თითქმის სამასი წელიწადი შეინარჩუნეს ეს ღირსება, ვიდრე ოსმალებმა არ დაიმორჩილეს მათი სამთავრო XVII საუკუნის დამდეგს.

VII

თემურლანგის შემდეგ ოსმალებმა დაიპყრეს მთელი მცირე აზია 1453 წ. კონსტანტინეპოლი აიღეს და მით დაიმორჩილეს დიდი საბერძნეთის სამეფო.

ამის შემდეგ ოსმალებმა თავისი ჯარი ორ ნაწილად გაყვეს: ერთი მიუსიეს დასავლეთის მხარეს, მეორე აღმოსავლეთისკენ, ე. ი. საქართველოსკენ; აქ დახვდათ ისეთი შეუპოვარი მოწინააღმდეგენი, რომ 1453 წ. შემდეგ ტრაპიზონის მახლობლად ანჩაში ისევ ქართველი ეპისკოპოსი იჯდა ორმოც-და-ათი წელიწადი მეტი, და სამცხის ათაბაგნი მბრძანებლობდნენ ასორმოცდა-ათი წელიწადი მეტი. ამ ხნის განმავლობაში ათაბაგებმა ოსმალებს შეალიეს თავისი ძალ-ღონე, მტერი წინ მიიწევდა ნელ-ნელა და ანგრევდა და ანადგურებდა ქართველების ქალაქ-სოფლებსა, წმ. ტაძრებსა. მეტი რაღა ღონე ჰქონდა ერთ მუქა ქართველობას, ვინც გადარჩა ცოცხალი, რომ ქართლისაკენ არ წამოსულიყო? სამღვდელოება მიიწევდა ნელ-ნელა ახალციხისაკენ და იმერეთისაკენ და თან მიჰქონდა ხატი და ჯვარი, საეკლესიო სამკაულნი და წიგნები. აი როგორის მოთქმით სტირის ჩვენი იმ დროინდელი მწერალი მეისტორიე: „...არამედ ეპისკოპოსნი და მონასტერნი შემცირდებოდნენ და მოიშლებოდნენ, ვინადგან მიუხვნეს ოსმალთა სრულად მამული-შეწირულობანი და არღარავინ იყო მეტრფე მონაზონებისა და წარაქენდათ მუნდამ სიწმიდენი ხატთა, ჯვართა და ნაწილთა. სამცხეს ჭართლს, იმერეთს, რამეთუ რისხვითა ჭვთისათა გამაჰმადიანდებოდნენ ყოველნი წარჩინებულნი ამა ქვეყნისანი და იწყეს მიერით თათრობა, რამეთუ ჟამთა ამათ მოაკლდებოდა ქრისტიანობასა; იქმნებოდა ოხრება ეკლესია-მონას-

ტერთა და შენება ჯამეთა (თათრების სალოცავი). ხოლო მორწმუნენი ჰუარვიდენ და მალვიდენ ხატთა, ჯვართა და ნაწილთა წმინდათათა და წარაქენდათ იმერეთს, შართლს და ივლტდიანცა წარჩინებულნი, რომელნი სძულობდენ მაჰმადიანობასა. რამეთუ აღმოიფხვრებოდნენ წესნი და რიგნი ქრისტიანობისანი ყოველნივე და შეემატებოდნენ მაჰმადსა... რამეთუ იქმნა რისხვა ღვთისა ცოდვათა ჩვენთათვის, რამეთუ მოოხრდნენ ეკკლესიანი დიდ-შვენიერნი და იქმნებოდნენ პირუტყვთა სადგურ და, რომელთა არა ინებეს მაჰმადიანობა, ივლტოდნენ შართლს, იმერეთს, ოდიშს, ბურთას, ძახეთს და წარაქენდათ ხატნი და ჯვარნი და წმინდათა ნაწილნი, მოისპოდნენ ეპისკოპოსნი, მონაზონნი და მწყემსნი....“¹⁰⁾ აი ამდროს გადმოასვენეს ანჩიდამ ახალციხეში პირი ღვთის ხატიც სხვა საეკკლესიო სამკაულებთან ერთად. ღომენტიმ ბორელ ვაქარს ამირჯანა ივანგულაშვილს მოატანა სამეცხედამ ათი ხატი—ანჩისა, ნათლის მცემლისა, იოანე მახარებლისა, მთავარანგელოზისა და ექვსი სხვა წვრილი—ორი ათას მარჩილად, ანუ ასოცთუმნათ 1660 წელს. მსე ხატები ბორიდან ჯერ ს. ზალაში ჩაასვენა იოთამ ამილახვარმან თავის სახლში, მეფე როსტომის სიკვდილამდე; დაძველებული კარები პირიღვთისა განაახლა იოთამის ძემ ბივმა ამილახვარმა აქედგან ღომენტიმ დიდის ლიტანიით ჩამოასვენებინა მუხრანზედ მცხეთაში და აქედგან ტფილისში. აქ ღომენტიმ მშვენიერს კუბოში დაასვენა იმ ადგილს, სადაც დღეს ასვენია; მას აქეთ საკათალიკოზო შოვლად წმიდის ტაძარს დაერქვა ანჩისხატვასა.

VIII

ღრემდე არავინ დაჰკვირვებია და არ შეუნიშნავს, რომ სახე მაცხოვრისა ტილოზედ არის გამოსახული და ფიცარზედ დაკრული. ტილო კი ისე ცხადათ სჩანს, რომ შუბლზედ და ლოყებზედ ქსოვლობა, ძაფების ორმოზადები ეტყობა; შუბლის

¹⁰⁾ იხ. ქ.-ცხ. II, 168—169 გვ.

გარემო, მარჯვნივ ხომ პირდაპირ სჩანს ტილოს ნაპირი. რუსულს ენაზედ გამოცემულს აღწერაში მე გამოვსთქვი აზრი, რომ პირი ლეთის ხატი არის ნამდვილი მდესიის ხატი-მეთქი. ამის საბუთად მაშინ მე მოვიყვანე: ა) რომ ძველთაგანვე ქართველი ერი უწოდებს ამ ხატს *ჰანა ღვთას ხატსა*; ბ) რომ დღესასწაული ამ ხატისა იმ თავითვე სრულდება ყოველ წელიწადს 16 აგვისტოს, ე. ი. სწორეთ იმ დღეს, რომელიც პირველშივე მდესიიდან კონსტანტინეპოლში მოსვენებულს ხელით უქმნელს ხატს დაუწესეს წმ. მამებმა სადღესასწაულოდ; გ) ქართველთ წმ. მამათა შეუდგინეს საკუთარი საგალობლები ანჩის ხატს, როგორც პირი ღვთის, ხელითუქმნელს ხატსა;¹¹⁾ დ) საქრისტიანო. საზოგადო გარდმოცემით ხელითუქმნელი ხატი საბერძნეთიდან გადმოტანილია და იმყოფება საქართველოში.¹²⁾

ახლა კი უფრო თან-და-თან მტკიცდება, რომ ანჩის ხატი არის ნამდვილი მდესიის ხელითუქმნელი ხატი. ა) კათალიკოზ-პატრიარქი ლომენტი ზემოთ მოყვანილ წარწერაში მოგვითხრობს, რომ სსუკრსუაში რაკი ხატთა თაყვანის ცემას დევნა დაუწყეს იმპერატორის ღვთა ასაურთს დროდგან, სელითუქმნელი ხატი კონსტანტინეპოლიდგან კლარჯეთის საეპისკოპოსო ტაძარში კადმასუენესო და იქიდგან აქ, ტფალისში მასსვენესო. თუ რომ კათალიკოზ-პატრიარქს ლომენტის საბუთები არა ჰქონოდა, განა გაბედავდა ამისთანა ცნობის თქმასა? რასაკვირველია არა. კათალიკოზ-პატრიარქი ლომენტი III ფრიად განათლებული პირი იყო, ძმა განათლებულის მეფის ვახტანგ მეექვსისა და მის ხელთ იყო ჯერ დიდი საპატრიარქო წიგნთსაცავი სვეტისცხოვლის ტაძრისა და მერე მდიდარი სამეფო წიგნთ-საცავი. ლომენტის მოვლილი ჰქონდა იერუსალიმი, საბერძნეთი, რუსეთი და სხ. ქვეყნები. ღღეს ჩვენს საეკლესიო მუზეუმში

11) მაგ. ამ წიგნაკთან დაბეჭდილი სავედრებელი პარაკლისი და სხ. მრავალნი.

12) იხ. Изоб. жит. свят. А. Н. Бохметьевой, Августъ 51 — 56 стр.

დაცულია რამდენიმე ხელნაწერი რომლებშიაც მოთავსებულია მოთხრობანი და საგალობელნი ხელითუქმნელის (ანჩის) ხატისა. მრთს მათგანში (№ 425, 625 გვ.) პირდაპირ ვკითხულობთ: „ივ. აგვისტოსა წარყვანებაჲ ედისიიდეგან კონსტანტინე-ზოლედ ხელთუქმნელისა ხატისა, რამელსა ჩვენ ანჩის ხატად სხელავსდებო“ ზედ მოსდევს საკუთარი, ანჩის ხატის ტრავანი.¹³⁾

ხელნაწერი გადაწერილია მეშვიდმეტე საუკუნეში ძველი ხელნაწერიდგან, ჩამოტანილია მცხეთის სვეტის ცხოვლის ტაძრიდგან. და, უეჭველია, ხელში ექნებოდა კათალიკოზ-პატრიარქს ლომენტის.

ამას გარდა, საბუთად მიგვაჩნია ამა ხელითუქმნელის ხატის სინამდვილისა ის გარემოებაც, რომ თამარ დედოფალ-ზედ გაცილებით უწინ ყოფილა ეს ხატი ანჩაში, ქართველების ხელში. ამას ამტკიცებენ ოთხი ნაქერი ვერცხლისა უძველესის (ქართული) ხუცური ასო მთავრული წარწერებით, რომელნიც განახლების დროს აქა-იქა, უაღაგო-აღაგას დაუკრავთ კუბოს თავზედ. მს ამტკიცებს, რომ თამარ-დედოფლამდე ანჩის ხატი უწინვე ყოფილა შექედილი ვერცხლით და მხოლოდ დაძველებული შექედილობა განუახლებია.

ანჩის საეპისკოპოსო ტაძრის სალაროს ძვირფას საუნჯეთაგან ჩვენამდე მოაღწია ერთმა სამღვდელთ-მთავრო ომფორმა და ერთმა ოლარმა. დღეს ორივე ესე ნივთნი დაცულ არიან სამეგრელოში, ცაიშის ტაძრის სალაროში.

მლარი ეკუთვნის 1312 წ. და ილორის კრეტსაბმელთან ერთად ქართველ ქალთა ხელთნაქმარობის უძველეს ნაშათდ ირიცხება.

აი წარწერანი: ოლარზედ, მარჯენივ— „ანჩის ხატს და სუდარსა მისსა მოვასხენე და შევწირე წმიდა ესე ოლარი და დაუდეგ ანჩელსა ეპისკოპოზსა მე თამარ კერკემლის ძისა ასულმან საღაცავად სულისა ჩემისათვის და, რადენნიცა ეპისკოპოზნი იკმარებდეთ ლაცვასა მამისხენებდეთ“ მარცხნივ: „დმერთო აკმარე ესე

¹³⁾ იხ. ბოლოს პარაკლისში.

ადარი აჩვენეს იოანეს და შექმდებოდა მისთა მღვდელთ-მთავართა
ქაინად შენდა მწყობრისა შინა. ქორონიკონსა იუბა (=1312 წ.)“

მომვობედ—„ქ. სსძინედო ხატო აჩინას! შეიწირე მცირე ესე
ამფორა დედოფალთ-დედოფლისა ნათელისი, ძისა დიდისა სულეუ-
რთხეულისა ამინსხასაღარისა და სსმცხისი სხასაღარისა ყუარყუარესი
აქა და სსუკუნესა. ამინ. აჩვენისა თეოფანესთვისი შეკერუდი.“¹⁴⁾

შველა ამ ზემო მოხსენებულ მოსაზრებათა გამო ექვს გა-
რეშეა, რომ ანჩის ხატი არის ნამდვილად მდესიიდეან ქონ-
სტანტინებოლში გადასვენებული და იქიდგან ანჩაში საილუ-
მლოდ მოსვენებული ხელითუქმნელი პირი ლვთის ხატი.

ძველი მხატვრობა კედლებზედ განახლებულია ჯერ ნი-
კოლოზ კათალიკოზისაგან 1680 წ. და შემდეგ 1614 წ. სამ-
ხრეთის შუა თაღზედ დახატულია ა) ანტონი მარტო მყოფე-
ლი საკვირველთ-მოქმედი (VI საუკ.) ხელით უქმნელის ხა-
ტით (კეცხედ); ბ) ქალაქის მდესიის ბჭენი და მის თაღზედ
ხელით უქმნელი ხატი; გ) მოსვლა თადეოზ მოციქულისა ავ-
გაროზთან და დ) ავგაროზისაგან შემთხვევა ხელით უქმნელის
ხატისა. ჩრდილოეთის შუა თაღზედ დახატულია: ა) ლვთის-
მშობლის შობა; ბ) ლვთის-მშობლის მიცვალება; გ) ტაძრად
მიყვანება და დ) ხარება. მაღლა დიდი თაღის აქეთ-იქით კედ-
ლები მოხატულია ძველი აღთქმის ისტორიული ხატებით: ა)
შეუწველი მაცვლოვანი და მოსე, ბ) ბედეონის საწუმისი; გ)
იაკობის კიბე; დ) ისაკის შეწირვა და სხ. დაბლა კედლებზედ
დახატულია წმ. სახარებიდგან იგავნი იესო ძრისტესი: ა) ათ-
ნი ქალწულნი; ბ) ორნი კაცნი-ერთი თვალში დვირეთი, მე-
ორე—ბეწვით; გ) ჳარისეველი და მზვერე; დ) ლაზარე, გლახაკი
და მდიდარი; ე) მოწყლული ავაზაკთაგან მესამარტელი და
სა.

საკურთხევლის თაღში დახატულია სული წმიდის გარდა-
მოსლვა მოციქულებზედ, ხოლო მის მაღლა შუაზე—საბაოთ-
ლმერთი. სამკვეთლოს შესავალს ასწვრივ დახატულია ჯვარცმა,

¹⁴⁾ იხ. ქრონიკები II, ქორდანიისი 175 და 186 ვვ.

ბარძიშში სწვეთს სისხლი ჯვარცმულის ძრისტესი: მარჯვენს აწყვია ღვითის ქნარი და სამეფო სამკაულნი. ღასავლეთის კედელზედ—მალა დახატულია ადამ მევს ნეტარება სამოთხეში და მათი გამოძევება სამოთხიდგან; დაბლა—მეორეთ მოსლვა ძრისტესი და ჯოჯოხეთი.

ქანკელი ახალია, რუსულის ხელოვნებისა, გაკეთებული 1854—1855 წლებში ქანკელის მარჯენივ, როგორც ვსთქვით ასვენია ხელითუქმნელი ხატი, ხოლო მარცხნივ პირი ბეთანიის ღვთის მშობლის ხატისა, ოქროცურვილი ვერცხლით და თვლებით შემკობილი და შემოწირული განსვენებულის კნენა მანანა მირმანოზ მრისთავის ასულის მრბელიანისაგან 1829 წელში. ძველი ქანკელი თლილის ქვისა ყოფილა, წვრილ სვეტებზედ დამყარებული თაღებით. ამ მშენიერი ქანკელის რამდენიმე სვეტი ეხლაც მთლათ დაცულია ანჩისხატის ძველ სამრეკლოში. ნეტა ეღირსება როდისმე ანჩისხატის ტაძარი ძველის ქვის ქანკელის ხელ-ახლავ დადგმასა?

ანჩისხატის ტაძარს აღარა შერჩენიარა დღემდე ძველის დიდძალი ქონებიდგან. ძვირფასი საგანძური, რაც აღამაჰმადხანის შემოსევას (1795 წ.) გადარჩა, ტარგათ გაიყიდა 1859 და 1878 წ.

ანჩის ხატის ეზოში ძველადგანვე გამართული იყო საკათალიკოზო ბინადრობა: სადგომი სახლი კათალიკოზისა სარდაფით ტაძრის კრებულისა და მოხელეთა, სტამბისა, სემინარიისა და სხ.

ნიკოლოზ კათალიკოზმა (1675—1701 წ.) ღომენტის ანდერძი შეასრულა: დაასრულა განახლება ანჩისხატის ტაძრისა, ააშენა სახლები და მოაწყო ყოველივე საქიროებით. შემოიკრიბა საუკეთესო მწერალ-მწიგნობარნი, მგალობელნი, ხელოვანნი მხატვარნი: მაგ. მწერალნი და მხატვარი მღვდელნი—საბა, აბელი, მიქელი, პეტრე, რომელთაც გადასწერეს ნიკოლოზის ბრძანებით მშენიერი მხატვრობიანი გულანი¹⁵⁾;

¹⁵⁾ დღეს საეკლ. მუზეუმშია №№ 30 და 32.

ამ მხატრობის მშენიერებამ გააკვირვა რუსეთის მეცნიერი პროფესორი პონდაკოვი.—მათგანვე გადაწერილნი რამდენიმე კონდაკი, და X საუკუნის¹⁶ ორი ტყავზედ (ჯოხზედ დახვეული) ნაწერი ოქროპირის ჟამის წირვა და სხ. მრავალნი ხელნაწერნი დღეს საეკლესიო მუზეუმში არიან დაცულნი. ჭველას ასე ჰგონია, რომ შაჰაბაზისგან რამდენჯერმე საქართველოს აოხრების შემდეგ ზე გათათრებული როსტომ მეფის გამო, რომლემაც ქართველებში შემოიღო სპარსული ზნე-ჩვეულებანი, საქართველოში უნდაგა მქრალიყო მწერლობაცა და მხატვრობაცა, მაგრამ კათალიკოზების ძრისტეფორეს, ლომენტის და ნიკოლოზის მეოხებით მწერლობაც და მხატვრობაც ამ დროში წავიდა წინ, ასე რომ მეთვრამეტე საუკუნეში კათალიკოზის მახლობელნი ორნი საგვარეულონი, მესხიანთი და მალაღანთი, დიდით-პატარამდე ჩინებულნი მწერალ-მწიგნობარნი და მხატვარნი იყვნენ: დეკანოზები ანჩისხატისა—იოსები, ზრიგოლ მხატვარი; ლავით კანდელაკი, ალექსი; ზიორგი, მიქელ, სოლომონი; სიონისა—მიქელ, იოანე მხატვარი, ზიორგი მხატვარი, ნიკოლოზი, ოსე, იოანე ოსეს ძე და სხ.—წინ უძლოდნენ მწერალ-მწიგნობრობისა, გალობისა და სტამბის წარმატების საქმესა საქართველოში. მესხიანთ—მალაღანთ გვარმა დაიცვეს ჩვენამდე საუკეთესო—გალობა, ხელი წერისა, კილო სახარების და სამოციქულოს კითხვისა¹⁶). შის არ ახსოვს შესანიშნავი სახარების მკითხველი ტარასი-არხიმანდრიტი (+ 1874წ.)? ბევრი, ძალიან ბევრი ქართველი მღვდელი და მთავარ-დიაკვანი ცდილობდა მიბაძვასა, მისი კილოთი სახარების კითხვასა.

ამიტომაც საქართველოს მეფენი დიდათ სწყალობდნენ მესხიანთ საგვარეულოს და ამხნევებდნენ სწავლა-განათლების

¹⁶) მოსკოვის მუჟის ალექსი მიხეილის ძის ელჩი არხიმანდრიტი იოსები, თ. ვოლკანსკის ამაღაში აღდგომის დღეს 14 აპრილს 1837 წ. თავის ამხანაგებით ალავერდის ტაძარში იმყოფებოდა. წირვის მოსმენის შემდეგ იოსებმა უანბო ამხანაგებს—ქართველებს სახარების კითხვა არა სცოდნიათო, გალობენო, ასეც მისწერა მოსკოვში. ამ დღეს მწიროველი იყო ალავერდელი ზეგლე მთავარეპისკოპოსი კრებულთ. იხ. переп. ряз. и. ет рус. госуд. 1861 г. XLVIII გვ.

გავრცელების საქმეში. საქართველოში ყველგან სახლობდნენ თათარნი და სომეხნი, რომელნიც მუდამ თავის სარწმუნოებისა და გავლენის განმტკიცებასა ცდილობდნენ. სახელოვანი ანტონ დიდი კათალიკოზი აღიზარდა ანჩისხატის დეკანოზების (ღავით, ალექსი, ზრიგოლ) ხელში. ამისთანა შესანიშნავი განათლებულნი ეკკლესიის მსახურნი იზიდავდნენ ანჩისხატის ტაძარში არა თუ მარტო ქართველობას, არამედ სომხობას და თათრებსაც კი. თვით ეზო ტაძრისა მუდამ სიცოცხლით სავსე იყო: თავად-აზნაურობა და სამღვდელოება თავის შვილებს ჩვეულებრივ აქ აბარებდნენ სასწავლებლად. ანტონ კათალიკოზი 1744 წლიდგანვე შეუდგა ყრმათა აღსაზრდელ სკოლების გაუმჯობესობასა, შეადგინა სახელმძღვანელო წიგნები კატეხიზმოსი, გრამმატიკისა, გეოგრაფიისა, ანგარიშისა, ლოლიკისა, ფილოსოფიისა და სხ., რაკი ნიკოლოზ მროველის კატეხიზმო, დიალექტიკა იოანე პეტრიწისა, გრამმატიკა იოანე შანშოვანისა (1736 წ.) დაძველებულნი იყვნენ და აღარ გამოდგებოდნენ; ამიტომ ანტონმა დაიხლოვა ფრანგის და სომხის ნასწავლი სამღვდელოება და მათის დახმარებით იადვილებდა ამ დიდს საქმესა. შრთ მეკანანახეს (მალა ხმით მკითხველი) ოცი და ოცდა ათი გადამწერი ესხდა და სწერდნენ სახელმძღვანელო წიგნებსა; საუკეთესო წიგნთა გადამწერი იყვნენ იმ დროს დეკანოზები სიონისა—ნიკოლოზ მაღალაძე, იოანე მსესძე; ანჩისხატისა—ალექსი, ამის შვილი ბიორგი, ჯვარისმამისა იოანე ბარსევიანაშვილი, ისაკ ბაბაშვილი, მიხეილ ბერი, და სხ. რამდენიმე თვის შემდეგ უკვე დამზადებული იყო სკოლისათვის მრავალი წიგნები—გრამმატიკისა, რიტორიკისა, ღვთის-მეტყველებისა, კატეხიზმოსი, ანგარიშისა, და სხ. ასობით და ორასობით. ანტონმა 1 იანვარიდგან 1755 წ. გახსნა ანჩისხატის ეზოში განახლებული სემენარია და სამხრეთის შესავალ კარების მალა კედელში ჩასვა მარმარილოს ქვა შემდეგიხუცურის ასომთავრულის ჩართულის წარწერით: „შესაქმე 27. 17. „ვითარ საშინელ არს ადგილი ესე! ესა არა რაჲ არს, გარნა სახლი ღვთისა და ესე ბჭე ზეცისა“.

მეფობასა თეიმურაზისასა და ძისა მისისა მეფის ერეკლესსა, პატრი-
არქობასა ანტონისსა 1755 წ. 9 იანვარს.¹⁷⁾ სემენარია გადა-
კეთდაუფრო უკეთესად ანტონის დაბრუნების შემდეგ რუსეთიდან
1763 წ. და მრავალი შესანიშნავი საერონი და სამღვდლონი
ალიზარდნენ აქ: მარლამ მიტროპოლიტი, იონა პროველი
ბაიოზ თაყას ძე ბარათაშვილი, ამბროსი ნეკრესელი, ლოსითეოს
ნეკრესელი, იოანე და ბერვასი სამთაწილეები, სტეფანე რუს-
თველი, იოანე ბოდბელი, ლოსითეოს ფიცხელაური, ნიკო-
ლოზ მაღალაძე, იოანე მსესძე, ბამალიელ ბამრეკელი, ტრი-
ფილე, მღვდთერი, ბერონტი სოლადაშვილი, ილარიონ შაჩ-
ნაძე, იოსტოს ანდრონიკაშვილი, პეტრე ლარაძე, ლავით
რექტორი, ნიკოლოზ ონიკაშვილი, ბიორგი პაიჭაძე, მღ. ქრი-
სტეფორე ბადრიძე, აბრამ, ლავით, მსტატე ციციშვილი და სხ.
სტამბაში მუშაობდნენ, ხან მაგიდას ესხდნენ გარემო და
ჰსწერდნენ წიგნებსა კანანახით, წირვა-ლოცვის დროს საყდარში
გალობდნენ, კითხულობდნენ და ზედმიწევნით სწავლობდნენ
საღმრთო მსახურების წესსა და ტიბიკონსა. კვირა-უქმე
დღეებში წირვა-ლოცვის დროს გაისმოდა ეკლესიაში ორმხრივი
გალობა, შემუშავებული და განწმენდილი საუკუნოების განმა-
ვლობაში კათალიკოზის კარზედ. მართლ-კახეთის ყოველი
მღვდელთმთავარი აქა შოულობდა, როცა საჭირო იყო, მწე-
რალ-სწიგნობარსა და მგალობელსა. შევლამ ვიცით, რომ ძველ
დროში ყოველი საგვარეულო, თავადაზნაურთა, თუ სამღვდე-
ლოთა—აქ, კათალიკოზის კარზედ, ზრდიდა ერთ-ერთს თავის
სახლის შვილსა და ამზადებდა ღვთის მსახურებისათვის, რომ
ოდესმე ჰყოლოდა მწირველ-მლოცველი სამღვდლო პირი,
მომხსენებელი თვისთა და მოყვასთა,—მიცვალებულთა და
ცოცხალთა. როდესაც მეფე-დედოფალი, ბატონიშვილი, ანუ
სხვა წარჩინებული პირი მოვიდოდნენ სემენარიის სანახავად,
მოწაფენი მიეგებებოდნენ ხოლმე იამბიკოს ლექსებით, რომელ-
თაც ხელ და ხელ შეადგენდნენ და წარმოსთქვამდნენ.

¹⁷⁾ ეს ქვა დღეს დაცულია ანჩისხატის ტაძრის სალაროში.

1791 წ. აპრილში ღავით ბატონიშვილს ენახა თელავის სემენარია, რომლის რექტორად იყო ღავით ალექსისძე, ანჩისხატის დეკანოზის შვილი. ტფილისში ჩამოსულმა ღავით ბატონიშვილმა—ახლა ანჩისხატის სემენარია ინახულა. აქაც, მოწაფეებმა, როგორც თელავში, მოახსენეს ბატონიშვილს ქება იამბიკოებით. მოგვყავს ორიოდ.

ღავით მიქელის ძემ:

„ჩვენ მიერ შესხმა უსრულოჲ, უფერო
შიიღუნ ესთა, ვინადგან უმეტარნი,
ჯერეთ უწუტთელნი ვიძიშვით წარმოდგამად.
თჳა განებამან, მხედრულმან ჩემისამან,
რომელსა შესხმა ჯეროვნად შეუძლოჲ“...

ბიორგი მუხრანბატონის ძემ:

„მინათს რომელ თქუწნისა დიდებისა
განვიცდი მრავლად სურვილითა სრულებით,
ჰყოფთა ჩემდა ნათელთ, მოფენითა მდიდრებითა,
ამით ვინარკებ სწავლის მტალო დაწერგული,
ქელ მადლისა, ჩემ მონის შესისა“..

ვასილ შიო მღვდლის ძემ:

„დაქმტკიცენის სხელი ეკე სიბრძნისა,
აღქენებული, ზრად შენადვი ყოვლადი,
მარად სიმრთელით, უსნოთა სუკუნოდ,
შენათ ყოველთა ინარებდე თანადრულ
მლოცულნი ეს გუარ ერმანი შეგთხზავთ ქებასა“... ჳ სს.

სამშობლო ენაზედ სწარმოებდა სწავლა-განათლება და ვერა რამე სიძნელე ვერ აბრკოლებდა ქართველ ახალგაზდობასა შეესწავლა შეგნებით თილოსოფია და ღვთის-მეტყვე-

ლებს. სამშობლო ენაზე განათლებულნი პირნი აკი მუდამ ზედ გამოკრილნი მეურნენი იყვნენ სამშობლო ეკლესიისა და ერისა! აკი თავ-განწირვით უყვარდათ თვისი სამწყსო და სამშობლო მიწა-წყალი!..

ანტონ კათალიკოზი რომ რუსეთიდან მობრუნდა საქართველოში 1763 წ. გადააკეთა სასულიერო გამგეობა და სახელად დაკასტერია უწოდა. ამა დიკასტერიის წევრად ითვლებოდნენ ეპისკოპოსნი, არქიმანდრიტნი, დეკანოზნი და მღვდელნი კათალიკოზის აღრჩევით. ანჩისხატის დეკანოზი ყოველთვის დიკასტერიის წევრათ ირიცხებოდა. ჰოველი დანაშაული სასულიერო პირთაგან ჩადენილი წინაშე ეკლესიისა, ანუ საზოგადოებისა, აქ ანჩისხატის ეზოში ირჩეოდა ხოლმე და დამნაშავეს ესაჯებოდა შესაფერი სასჯელი.

მტკვრის პირად კათალიკოზის სახლთან მრავლად იყვნენ წვრილი ოთახები (კელიები) ბერ-მონაზონთათვის საცხოვრებლად. მთელ ეზოში ირგვლივ, სამრეკლოდგან დაწყებული მტკვრის პირამდე, სახლები იყო დამართული. ჯერ ისევ ანტონ I გამართა 1780 წლიდგან მტკვრის პირად კუთხის ოთახში¹⁷⁾ პატარა ჯვარის ეკლესია, რომელშიაც მიიცივალა კიდევ 1788 წ. 29 თებერვალს სამშაბათ საღამოთი. 27 თებერვალს, კვირას ანჩისხატის ტაძარში სწირა ტფილელ მიტროპოლიტმა ბერმანემ; წირვა რო გამოვიდა, შემოსილმა გაასვენა ბარძიმი კათალიკოზის საზიარებლად. ანტონი მოემზადა წმ. საიდუმლოს მისაღებად: დაიბანა პირი, დაივარცხნა თმა, წვერი, ჩაიცვა კაბა ანაფორა და მაჯის ღილეები თითონ შეიკრა. მოხუცებულს ბერმანეს გული ამოუჯდა ტირილით, ქვით-ქვითებდა და ვერ მოახერხა ეზიარებინა ავთამყოფი. მაშინ ანტონმა თვით წარმოსთქვა სუსტის ხმით ზიარების ლოცვა „მრწამს, უფალო, და ადვიარებ“ და თავის ხელით ეზიარა.

1795 წ. შიზილბაშებმა მიანგრ-მოანგრიეს სახლები ანჩისხატის ეზოში და ანტონი 1-ის პატარა ჯვარის საყდარიც.

¹⁷⁾ დღეს სიონის მთავარი სცხოვრობს.

შემდეგ ბენადი ბერმა გამოსთხოვა ნებართვა ანტონ II კათალიკოსს—ავაშენებ ორ-ოთახს და ჩემთვის ვიცხოვრებო. მიიღო ნებართვა და გაიკეთა კიდეც სადგომი. 1808 წ., ივნისის 26 ბენადი ბერმა მიჰყიდა იგი ორი ოთახი კათალიკოსის მღვდელ-მონაზონს ათანასეს (შემდეგ არქიმანდრიტი ბიბილოვი † 18 სექტემბერს 1825 წ.) ექვს თუმან ნახევრად.

ანტონ II კათალიკოსი რომ რუსეთში გაემგზავრა, ათანასეს ქართლში საეკლესიო მამულების გამგებლობა მიანდეს, გადაიბარა ზორში და ბენადისაგან ნასყიდი ოთახები ცარიელი დარჩა. 1817 წ. თეოფილაქტე მოვიდა რუსეთიდან და დიდი ამაღა მოჰყვა თან და სადგომების ნაკლებულობის გამო, მისი ბრძანებით დაბინავდა მგალობელი მღვდელი ლევ ნიკულიცი (შემდეგ სიონის დეკანოზი) და რუსეთში წასვლამდინ აქა ცხოვრობდა.

ძველი სამრეკლოდან დაწყებული ქუჩის პირად სახლებში 1811 წ. სცხოვრობდნენ იულონ ბატონიშვილის ასული თამარ და სოლომონ II მეფის დაჲ მარიაჲ. შემდეგ დარჩათ საკუთრებათ კათალიკოსის სახლთუხუცესის მალალაძის შთამომავალთ; ამავე ხანებში მალალაძეებმა შეისყიდეს უგანათლებულესის, გენერალ-ლეიტენანტის ქვრივის (?), კნენა ბაგრატიონისაგან დანარჩენი სახლიც. 1870 წ. სასინოდო კონტორამ შეისყიდა მალალაანთაგან ეს სახლები ზორის ეპისკოპოსის ბინად. ღღეს ანჩის-ხატის ტაძარი შევიწროებულია ეზოს მხრივ და „საკეკელესიო-სამრეკლო სამსრუხუცელო“ მეცადინეობს დაუბრუნოს მას უსამართლოდ ჩამორთმეული ეზო და სახლები.

IX

მრავალ საეკლესიო სახმარებელ ნივთთაგან მაგდენი აღარაფერია დარჩენილი: ჯერ ტფილისის აოხრების დროს (1795 წ.) დაიღუპა თუ იყო რამე; რაც გადარჩა, ტარკათ

გაიყიდა, როგორც ზევითა ვთქვით: რაც დღეს არის რამ, ყველაფერი განსვენებულის დეკანოზის ღიმიტრი ალექსის ძის შესხის ნამამგარია.

№ 1. ტრაპეზის სანაწილე ოქროში დაფერილი ვერცხლისა, ხუთ გუმბათიანი ჯვრებით, ფინიკტის ხატებით და ციმბირის ქვებით. შემოწირულია მოსკოვიდან 1818 წ. საქართველოს უკანასკნელის დედოფლის მარიამისაგან. წონით არის 15 გირვანქა და 3 მისხალი.

№ 2. ტრაპეზის სანაწილე, ოქროში დაფერილი ვერცხლისა, თავი შაბაქად ნაკეთებია დაუფერავი. შემოწირულია ტფილისის მოქალაქეთაგან ლავით და მიხეილ სარაჯიშვილთაგან 1809 წ. წონით არის 2 გირვანქა და 24 მისხალი.

№ 3. პატარა ვერცხლის, შაბაქათ ნაკეთები ვერცხლის კოლოფი წმ. ნაწილების დასაცველი; შემოწირულია ბატონიშვილის შარნაოზის ასულის სალომესაგან 1858 წ. წონით არის 27 მისხალი.

№ 4. უბის სანაწილე ვერცხლისა, შემოწირული მოსკოვიდან ღარია სობაკინას მიერ, წონით არის 31 მისხალი.

№ 1 სახარება ტრაპეზისა, სლავიანური, ოქროში დაფერილი ვერცხლით მძიმეთ მოქედილი, ზევითა კიდურზე აწერია: „საქართველს მეფის ერეკლეს ასულის ქეთევანისაგან ანჩისხატის ტაძარს, 1838 წ.“ ბატონი შვილი ქეთევანი იყო მეუღლე მუხრან-ბატონის იოანე კონსტანტინეს ძისა. დაიბადა 1764 წ. სექტემბ. გადაიწვალა დამბლისაგან 5—7 ივლისს 1840 წ., დასაფლავეს მცხეთის სვეტლისცხოვლის ტაძარში. სახარება წონით არის 20 გირვანქა და 9 მისხალი.

№ 2. ორი ქართული სახარება, დაბეჭდილნი მოსკოვში მთავარეპისკოპოსის იოსებ სამეგელისაგან 1738 წ. (ქობულის ძე † 1750 წ. სექტემბერში.); ორივე შეჭედილი ვერცხლით, ერთი ოქროში დაფერილია.

№ 3. ტრაპეზის-სახარება ქართული, ოქროში დაფერილი ვერცხლის ხატებით ყდაზედ ორივე მხრივ.

№ 4. პარაკლისის სახარება, სლავიანური, ოქროში დაფერილი ვერცხლის ხატებით უდაზედ.

№ 1. ტრაპეზის ჯვარი, ლურჯი ფინიკტებით, ზურგზე ხუცური ასომთავრული წარწერით: „შეიწიარა 1812 წ. 11 მაისს. შეიწიარე ზინადვთისა სახსრად სულისა განდაცვაღებულის შეივის ძინ თეიმურაზის ძიძის ანასს, რამლისა სმისა იუსითა მოისეიდა“, წონით 1 გირვანქა და 6 მისხალი.

№ 2. ვერცხლის ჯვარი, შემოწირული მეფის პრეკლეს ძის იულონისაგან 1812 წ. მოსკოვიდგან.

№ 3. ვერცხლის ჯვარი ოქროში დაფერილი, შემოწირული ღავით და მიხვილ სარაჯიშვილთაგან 1809 წ. წონით 1 გირვანქა და 15 მისხალი.

№ 4. ოქროში დაფერილი ვერცხლის მომცრო ჯვარი, წონით 23 მისხალი.

№ 1. ბარძიში ვერცხლისა ოქროში დაფერილი, ფეხის ძირზედ გარს მხედრული წარწერით: „ქ. საუფლასა სატსა ღვთისასა შეიწიარუდ არს ბარძიში ესე. მოისსენე უფალო შეივის ქე უღირისი გიორგი და შეუღლე მისი მარამი, ქენი და ასუღინი მათნი“. ვგრეთივე წარწერაა ფეშხუმის ძირზედაც. ბარძიში არის წონით 3 გირვანქა და 12 მისხალი., ხოლო ფეშხუმი, ვარსკვლავი და კოვზი 1 გირვანქა და 54 მისხალი. შემოწირულია 1795 წ. სპარსთაგან აკლებისა გამო.

№ 2. ბარძიში ვერცხლისა ოქროში დაფერილი, ფინიკტებით გარს ციმბირის ქვეებით, შემოწირულია 1827 ტფილისის მოქალაქის ბიორგი ჭეთხუდოვისაგან, ბარძიში არის წონით 2 გირვანქა და 18 მისხალი; ფეშხუმი, ვარსკვლავი, კოვზი, განსაზავებელი და პატარა თეფშა 1 გირვანქა და 55 მისხალი.

№ 3. ბარძიში ვერცხლისა, ოქროში დაფერილი, ფინიკტებით გარს ციმბირის ქვეებით, შემოწირულია 1840 წ. მეფის ძის იულონის ასულის თამარისაგან († 6 ოქტომბერს 1857 წ. შობითგან 63 წლისა). ბარძიში არის წონით 1 გირვანქა და 51 მისხალი; ფეშხუმი ვარსკვლავი, კოვზი. 2—თეფში 1 გირვანქა და 18 მისხალი.

№ 4. ბანძისა ვერცხლისა, შიგნით დაფერილობ ოქროთი. წონით 1 გირვანქა და 80 მისხალი; შემოწირულია ღარიბ საბაკინასაგან; ფეშხუმი, ვარსკვლავი, კოვზი, განსახავებელი და 2 თეფში—2 გირვანქა და 62 მისხალი.

№ 5. ბანძისა ვერცხლისა, ოქროში დაფერილი; შემოსწირულია კათალიკოზ-პატრიარქის ანტონ მეორესაგან 1809 წ. წონით 2 გირვანქა და 24 მისხალი; ფეშხუმი ვარსკვლავი და კოვზი 1 გირვანქა 54 მისხალი:

№ 1 განსახავებელი ვერცხლისა. გარს წარწერით: „შემოგწირე ზიზის ღვთის ხატსა განსახავებელი ესე სუბრიდონ სიმონოვიჩმა 16 სექტემბერს 1861 წ.“.

№ 2. ორი თეფში ვერცხლისა, ოქროში დაფერილი, შემოწირულნი მეფის ძის იულიანისაგან, წონით 3 გირვანქა და 12 მისხალი.

№ 1. საცეცხლურა ვერცხლისა, ახალი, წონით 88 მისხალი.

№ 2. საცეცხლურა ვერცხლისა, შემოწირული კათალიკოზ-პატრიარქის ანტონ მეორესაგან 1809 წ. წონით 1 გირვანქა და 13 მისხალი.

№ 3. საცეცხლურა ვერცხლისა წონით 94 მისხალი:

№ 1. სამ-სანთელი ვერცხლისა, ოქროში დაფერილი, წონით 2 გირვანქა და 15 მისხალი.

№ 2. ორ-სანთელი, ვერცხლისა ოქროში დაფერილი, წონით 1 გირვანქა და 79 მისხალი.

№ 1. ძანდელი ვერცხლისა, ივერიის ღვთისმშობლის ხატის წინ, შემოწირულია მლიოზოვისაგან, წონით 90 მისხალი.

№ 2. ძანდელი ვერცხლისა პირიღვთის ხატის წინ, შემოწირული კნენა ორბელიანისაგან, წონით 30 მისხალი.

№ 3 ძანდელი ვერცხლისა, მიხეილ ბუჭყიევისაგან შემოწირული, წონით 1 გირვანქა და 46 მისხალი.

№ 4. ვერცხლის კანდლის ძირი, შემოწირული კნენა მკატირინე იაკინთეს ასულის ბაგრატიონმუხრანსკისაგან.

№ 5. საიაზმე თასი ვერცხლისა, შემოწირული 1842 წ. იმერთა მეფის სალომონის დის მარიამისაგან, მალხაზ ანდრონიკაშვილის ქვრივზე, წონით 3 გირვანქა და 45 მისხალი.

№ 6. ვერცხლის ჩარექა, შემოწირული მისგანვე, წონით 100 მისხალი.

№ 7. ვერცხლის ჩარექა, შემოწირული იულონ ბატონი-შვილის მეუღლის სალომესაგან, რევაზ ამილახვარის ასული-საგან, წონით 78 მისხალი.

ხატები:

№ 1. პირი ღვთის ხატი

№ 2. ღვთის მშობლის ხატი.

№ 3. ძვირაცხოვლისა, ფიცარზედ ძველი ქართული მხატვრობისა. ვერცხლის გვირგვინი აღარა. აქვს სიგრძით $10\frac{1}{2}$ და სიგანით $7\frac{1}{2}$ გრე.¹⁸⁾

№ 4. ღვთის მშობლისა, ფიცარზედ, ქართული მხატვრობისა, ოქროშიდაფერილი ვერცხლით შექედილი, მარჯვენა მხარეზედ და შუბლზედ ღვთისმშობელს აქვს დაკრული წითელი და თეთრი იაგუნდებისაგან შემდგარი ვარსკვლავები; იესო ქრისტეს შუბლზედ წითელი მომხო იაგუნდი უზის-სულ 19 წითელი, 11 თეთრი იაგუნდია, 1 მწვანე და 1 წითელიც უბრალო ქვებია. ამ ხატით დალოცა მრეკლე მეფემ 1781 წ. ახლად ჯვარდაწერილი თავის რძალი მარიამ,¹⁹⁾ ვახტანგის (აღმასხანის) მეუღლე, რომელმაც შესწირა ანჩის-ხატის ტაძარს. სიგრძით $7\frac{1}{3}$ და სიგანე $5\frac{7}{8}$ გრე.

№ 5. ივერიის ღვთისმშობლის ხატი ფიცარზედ, მშვენიერი ძველი ქართული მხატვრობისა. სიგრძე $10\frac{1}{2}$ და სიგანე 7 გრე, ვერცხლის გვირგვინით; შემოწირულია მეფემა იასე-ელიაშვილის ასულის მორთულაძისაგან 12 იანვარს 1898 წ.

№ 6. ღვთისმშობლისა ფიცარზედ, ოქროში დაფერილის

¹⁸⁾ გრე—ვერშოკი.

¹⁹⁾ იყო ასული ღვით ანდრონიკაშვილისა ს. ვეჯინიდან, ძმის-წულის მატონისა,

ვერცხლის გვირგვინით, რუსული XVII საუკ. მხატვრობისაა 8+6 გრე.

7. **წმ.** ლავით და კონსტანტინე არგვეთელთა, ფიცარზედ ოქროსურვილი ვერცხლის გვირგვინებით და გარს არშიით. 7+6 გრე.

№ 8 მაცხოვრისა ფიცარზედ, ოქროსურვილი ვერცხლით გადაკრული, რუსული ხელოვნებისა. შემოწირული **ქნენა** ბარბარე ანდრიას ასულის ავალიშვილისაგან. 6×5 გრე.

№ 9. იოანე ნათლის მცემლისა ფიცარზედ ოქროსურვილი ვერცხლით გადაკრული, რუსული ხელოვნებისა. შემოწირულია **ღიმიტრი ბუჭყიაშვილის** სულის მოსახსენებლად. 4.+3¹/₄ გრე.

№ 10 ლეთისმშობლისა, ოქროსურვილი ვერცხლით გადაკრული, რუსული ხელოვნებისა. შემოწირულია **ნინო მარკოზოვის** სულის მოსახსენებლად, 5×4 გრე.

№ 11 ლეთისმშობლისა, ოქროსურვილი ვერცხლით გადაკრული, რუსული ხელოვნებისა, შემოწირულია **ქნენა** ბარბარე ანდრიას ასულის ავალიშვილისაგან, 4×3¹/₄ გრე.

№ 12 სამებისა ფიცარზედ, რუსული მხატვრობა, 9×7 გრე.

№ 13—ლეთის მშობლისა „ნუ შტირ მუ, დედა“, ფიცარზედ, ქართული ძველი მხატვრობა, ფრიად შესანიშნავი 7×6 გრე.

№ 14. ივერიის ღეთისმშობლისა, რომლისაკენ **წმ.** ბაბრიელ ქართველი მიმავლობის (ზღვაში) ათონის ივერიის ლავრაში მოსახსენებლად.

№ 15. ლეთის მშობლის ფიცარზედ, ვერცხლის გვირგვინით; ძველი ქართული მხატვრობა 4×3 გრე.

№ 16. პირიდეთის ხატი (ფინიქტი) ფიცარში ჩასმული ნაწილებით ზომით 1¹/₄ გრე.

ფრიად საინტერესოა ამ ხატის თავ-გადასავალი. ეს პაპატარა ხატი **წმ.** ნაწილებით სავსეა და ნაქონია **ლომენტი III** კათალიკოზ-პატრიარქისა (1705—1723, 1738—1742 წ.),

რომელსაც რუსეთში აჩუქა ღარეჯან დედოფალმა (მეფის არჩილის მეუღლე); უკანა ზურგის ფირფიტა-ფიცარი მოძრავი აქვს. ამ ფირფიტას რომ გამოსწევთ, თქვენ ჰხედავთ ძველს ქალაქს უჯრებათ დახაზულს და შიგ უჯრებში წარწერებით, რომელნიც წმ. ნაწილების სახელებს აღნიშნავენ ასე:

ღვთის მშობლის თმა;	ძელი ქეშმარიტის ნაწილი.	ნათლის მცემლის ძუალი. პეტრე და პავლეს სისხლი.
წმ. თეოდორე ტირონის ძუალი.	წმ. აბიბოს ძუალი ღ ჭრისტეს საფლავის ქვა.	წმ. ნიკოლოზის ძუალი.
წმ. ხარალამპის და წმ. კვირიკე განშორებულის ძუალი.	წმ. შიო მღვმელის ძუალი.	წმ. მანგლელის ძუალი. (იოანე)
ჭრისტეს პინაკის ნატეხი და კურთის ნატეხი.	(ცარიელია).	

ღომენტიმ უანდერძა ეს ხატი ანტონ I; მის შემდეგ დარჩა ანტონ II კათალიკოზს, რომელმაც 1811 წ. ივლისის 10 სხვა მრავალ ქონებასთან ეს პატარა ხატიც თან წაიღო რუსეთში.

ამ დროებში ქ. სიღნაღის მახლობლად ს. შაქირში ცხოვრობდა ახალგაზდა გლეხი სიმონ შირიაშვილი, დიდი მორწმუნე და მონატრე ეკკლესიაში სამსახურისა. მაგრამ ნათლისმცემლის საყდრის კრებულმა აითვალწუნეს—შენ აქ რა ხელი

გაქცხო. გულ ჩათუთქული სიმონი გამოეშურა ტფილისისაკენ ბედის საცდელად. მოვიდა ანჩის-ხატის ეზოში და ელა ეცა — კათალიკოზი ანტონ II უკვე წასული იყო რუსეთში. ღაიწყო სიარული და კითხვა-კითხვით მიაგნო ნიჟნი-ნოვგოროდში კათალიკოზის ბინას. შეხვეწა კათალიკოზს — ეკკლესიის სამსახური მწადიან და ხელი მომიმართეო. ანტონმა მიაბარა იქვე სემენარიისაში და როცა სიმონმა სწავლა შეასრულა, მსტატე ციციშვილის²⁰) რჩევით მღვდლად ეკურთხა. კათალიკოზმა ანტონმა სიკვდილის ჟამსა თავისი მხლებელნი ყველანი დაასაჩუქრა, დალოცა და გამოეთხოვა ცრემლით. მს პატარა ხატი აჩუქა სიმონ მღვდელს მრიაშვილს და დაავალა სამშობლოში დაბრუნებულიყო. პასრულა კიდევ: პარონ დეკანოზი (მესხი), ღანიელ მღვდელ-მონაზონი და სიმონ მღვდელი ერთად მოვიდნენ საქართველოში. ჭალარა შერეული სიმონი მივიდა ვაქირში 1832 წელში და აბა ვილა იცნობდა? სიმონი დანიშნეს ქრისტიანობის მქადაგებლად ლეკებში და 1851 წელში მიიცვალა. მს პატარა ხატი სხვა ქონებასთან დარჩა სიმონ მღვდლის ერთად-ერთ ქალს ანას (ცოლი მღ. იოანე ხატიაშვილისა), რომელმაც აჩუქა თავის მამიდა შვილის შვილს ტრიფონ ივანეს ძე ჯამასპიშვილს, ამ უკანასკნელმა კი ეს წმ. ხატი შემოსწირა ანჩისხატის ტაძარს 1901 წ. იანვრის 25.

№ 17. პირი-ღვთის ხელით-უქმნელი ხატო კაკლის ფიცარზედ, მშვენიერი ძველი ქართული მხატვრობა. ოქროში

²⁰) იყო სიძე მრეკლე მეფისა, მეუღლე მარიამისა. ანტონს სახლთ-ხუცესად ჰყვანდა და 1828 წ. იქვე მოკვდა დარდისაგან დეისტვიტელნი სტატკი სოვეტნიკის ჩინით. ანტონი რომ, მიიცვალა ნიჟეგოროდის ეპისკოპოსმა ათანასემ უწმ. სინოდს წარუდგინა მისი პანაჯია, დაფასებული 3915 მან. და შუბლის ბრილიანტის ჯვარი, დაფასებული 3905 მან., სულ 7820 მან. მს ფული სინოდმა გამოგზავნა ტფილისში, სასინოდო კანტორაში და ჩააბარეს მსტატეს მემკვიდრეს — პრაპორშჩიკს ქართველთა გრენადერის პოლკისას ღავით მსტატეს ძე ციციშვილს ოქტომბრის 25-ს, 1829 წ., რაკი ანტონმა თავისი ქონება მსტატეს უანდერძა. (იხილვ დ. Груз. И. С. Конторы 1829 г., № 2147).

დაფერილ ვერცხლშია შექედლილი გვირგვინით 1901 წ. პირველ აპრილს. სიგრძე-სიგანით 5×4 გრე.

№ 18. ძველი ჭკუშარბია და სხ. ნაწილები ქართული ძველი ხელოვნების ოქროს ჯვარში, რომელიც ახალი ხელოვნების ვერცხლის კოლოფში ზის. ძოლოფი არის სიგრძე-სიგანით $2 \times 1\frac{1}{2}$ გრე, ვერცხლის ყელსაკიდი ძეწკვით. თვით ჯვარი არის სიგრძე-სიგანით $1\frac{3}{4} \times 1$ გრე. ჯვარის ზევითა პირი შემკულია ძვირფასის ქვებით: შუაზედ დიდი მოგრძო სელიანი უზის, რომელსაც, აქეთ-იქით და ზევიდამ სამი ფირუზი უსხედს; მალლა-დაბლა ექვსი იაგუნდი და ორი მარგალიტი; მალლა ჯვრის თავშიაც ორი მარგალიტი. ზევითა პირი ჯვარისა ქვებიანათ აიხდება და მნახველი დაინახავს ძველი ჭკუშარბიას ნაწილს და წმინდათა ნაწილებს-ძვლებს—წმ. ბიორგისას, ბარბარესას, სტეფანესას და სხ. ძველად ყოველ წარჩინებულს ოჯახს ჰქონდა ამისთანა გულზედ სატარებელი ნაწილებიანი ხატები, თვით შეფეებსაც კი, და ომში მიმავალს ამ ხატით დალოცავდნენ ხოლმე ოჯახის წევრნი. როგორც ანჩის-ხატის ტაძრის ძველი ქონების სიიღვან ჰჩანს, ეს ძველი ჭკუშარბია შემოწირულია თ. იასონ ქავკავაძისაგან.

№ 19. ოქროში დაფერილი ვერცხლის კოლოფი. შიგ. წმ. ნაწილებით. სიგრძე—სიგანით $1\frac{1}{8} \times \frac{3}{4}$ გრე, ვერცხლის ყელსაკიდი ძეწკვით. ძოლოფში ასვენია პატარა კვიპაროზის ჯვარი წმ. ნაწილებით—წმ. მარინესი, ბიორგისა, ღიმიტრისა, მესტათისა; შემოწირულია მეფე ერეკლეს ძის მირიანისაგან 1812 წ.

№ 20. ბარდამოხსნა ნაკერია წითელ ხავერდზედ ოქრომკედით, რუსული ხელოვნებისა; ნასყიდია მოსკოვში 1864 წელში 245 მანეთათ.

ანჩის-ხატის ტაძარს ამშვენებენ ხუთი დიდი სასანთლები—1 პირი ღვთის ხატის წინ, 1 ბეთანიის ღვთისმშობლის ხატთან, ორი ამბიონს აქეთ-იქით, მეხუთეც გარდამოხსნის წინ. იგინი გამოუწერია განსვენებულს ღიმიტრი დეკანოზს 1857 წ. 900 მან. ამავე ხანებში დაუდგამს ახალი კანკელი განსვენე-

ბულს დეკანოზსვე 2230 მან. და მეხისაგან გატეხილი დიდი ზარი ხელ-ახლად ჩამოუსხმევინებია 325 მან.

ამბიონის წინ 24 ს ნთლიანი მშვენიერი ბროლის ხომლი, წასყიდი 250 მან. შემოწირულია ტფილისის მოქალაქის იაკობ მარტინისძე აკოფოვისაგან 1896 წ.

X

სპარსთაგან ტფილისის აოხრების შემდეგ (1795 წ. სექტემბერს 11—13) ანტონ II კათალიკოზმა მალე განაახლა სემენარიაც და სტამბაც, მაგრამ დიდ-დიდნი უბედურებანი ღ ალრეულობანი ამ დროს დაატყდნენ თავსა საქართველოს ერსა და ეკკლესიასა. ჯერ მიიცვალა მეფე მრეკლე (II იანვარს 1798 წ.) და მერე მეფე ბიორგიც (27 დეკემბერს 1800 წ.) რალაც იღუმალმა მანქანებამ არია ქვეყანა და უიმისოთაც წელში გადაწყვეტილი ერი ქართველთა გონს ველარ ეგებოდა. ამ დროს ვილას ეცალა საეკკლესიო საქმეებისთვის? ანტონ კათალიკოზი განაგებდა საეკკლესიო საქმეებსა როგორც კი იმ დროებას შეეფერებოდა. ზაიმართა ენა-ტანიობა, ბეზლობა, ერთმანეთის დასმენა, გაება დაუბოლოვებელი დავი-დარაბა; აიძღვრა წყალი—და ადვილად იჭერდნენ ალალ-მართალ თევზებსა. ამ აურზაურისა გამო ანტონ II იძულებული იყო გამგზავრებულიყო პეტერბურგისაკენ 10 ივლისს 1811 წ., ღ აღარც მობრუნებულა სამშობლოში; ანტონი მიიცვალა ნიჟნი-ნოვეგოროდში 1827 წ. დეკემბერში.

ანტონის წასვლას შემდეგ დაცარიელდა ანჩისხატის ეზო, დამცირდა თვით ტაძარიც: 1819 წ. შტატით ანჩისხატის ტაძარს დაენიშნა—ერთი დეკანოზი, ერთი მღვდელი, მთავარდიაკონი და ორი მეფსალმუნე. ღღეს ხომ ერთის მღვდლის, მთავრის და დიაკვნის ამარაა! ესრე წარმავალია დიდება ამის სოფლისა! ესრეა ცვალებადია უოველი ქმნილი ხელთა კაცთაათა!

მაგრამ ძველ ჩვეულებას ვერ უღალატეს და მრავალნი თავად-აზნაურნი და სამღვდელონი ისევ აქ, ანჩის ხატის

დეკანოზებს აბარებდნენ თავის შვილებს, ან აქვე, ეზოში აბინავენდნენ. ანჩის-ხატის ეზოში ძველადგანვე ყოველთვის იმყოფებოდა თითო მოხუცი მოლოზანი. 1820—1848 წლებში აქ, სარდაფში სცხოვრობდა თამარ მოლოზანი, რომელთანაც ბინადრობდნენ ყმაწვილობაში სხვათა შორისთ. ივანე ბივის ძე ამილახვარი და განსვენებული—ლიმიტრი ჯორჯაძე და იესე ადამის ძე ანდრონიკაშვილი.

XI

ზედ მაწკადა კვანაცხოვლის საყდასა.

მცხეთის სამთავარებისკოპოსო¹ებარხია რომ გააუქმეს 1804 წ., ანჩის-ხატის ტაძარზედ მიაწერეს კვირაცხოვლის საყდარი, აღშენებული 1615 წ. მთავარ-ებისკოპოსის შრისტეფორესაგან (ამილახვირი, შემდეგ კათალიკოზი) ძველის ეკლესიის ნანგრევებზედ, რომელიც თემურლანგმა დაანგრია 1401 წ. მთავარებისკოპოსი შრისტეფორე ძმა იყო ანდუყათარ ამილახვისა და დედოფალის ანასი და ამათის შემწეობით აქვე აიშენა სახლიც და თავის მეტოქედ გაიკეთა. 1716 წ. კვირაცხოვლის საყდარი და სასახლე განაახლა მთავარებისკოპოსმა რომანოზმა (ერისთავი). მას აქეთ ანჩის-ხატის დეკანოზის ხელქვეითად კვირაცხოვლის საყდარს ჰყვანდა საკუთარი კრებული და მხოლოდ 1843 წ. იქმნა გაუქმებული და მისი საეკლესიო ქონება²¹⁾ ჩაჰბარდა ანჩის-ხატის ტაძარს. კვირაცხოვლის საყდარში დაასათლავეს 1804 წ. მთავარ-ებისკოპოსი იოანე (ჭარუმიძე),²²⁾ რომელსაც უწირა და ანდერძი

²¹⁾ ამ ქონებიდან—ბარძიმი (1 გირვ. და 36 მისხ.), ფეშხუმი (50 მისხ.) და ორი თევზი (1 გირ. 10 მისხ.) ოქროცურვილი ვერცხლისანი და სხ.—საქართველოს ეგზარხოსის ისიდორეს განკარგულებით გადაეცა სასინოდო კანტორას ლეკთაგან აკლებულის კახეთის ეკლესიებისათვის 1851 წ.

²²⁾ იყო ძე დავით გარესჯის უდაბნოს სქემონაზონის მონისიფორესი († 1786 წ. იანვრის 6).

აუგო კათალიკოზ-პატრიარქმა ანტონ II და ტფილელ-მიტროპოლიტმა არსენმა. საყდარი დაანგრიეს 1870 წ. და ეხლა მისი საძირკველიც ძლივსღა ეტყობა; უწმიდესის სინოდის უქაზისამებრ ნასაყდრალებდ ან. ნიში უნდა აშენებულიყო, ანუ შედობილიყო და ბალი გაემართნათ. მას აქეთ დასავლეთის შესავალი კარები ქუჩიდგან დაიკეტა და აქასვენია მრავალი გამურული-გამტვერიანებული წმ. ხატები. შოველ შაბათ საღამოებით აქ მოდიან ქრისტიანები, ანთებენ წმ. სანთელსა და არ ივიწყებენ მამაპაპის სალოცავსა. ანჩისხატის ტაძარზედვე იყო მოწერილი დანგრეული XV საუკ. ჩუღურეთის სასაფლაოს კვირაცხოვლის ეკლესია; სადაც კვირაცხოველობას ანჩის-ხატის დეკანოზნი გადიოდნენ ხატით და აგროვებდნენ მლოცველთაგან შისაწირავსა

XII

დეკანოზნი და მღვდელნი ანჩისხატის ტაძრისა.

კათალიკოზ-პატრიარქების დროს ანჩის-ხატის ტაძარში მსახურებდნენ: 1 დეკანოზი 2 მღვდელი, 2 მთავარი და 2 მეფსალმუნე. ახლის 1819 წლის შტატით დადებულია: 1 დეკანოზი, 1 მღვდელი და ორი მეფსალმუნე. 1831 წ. 1 მეფსალმუნეს მაგიერ მთავარია განწესებული.

1) მღვდელი პეტრე მესხი, მოჰყვა თავის ცოლშვილით სამცხედამ ხელით-უქმნელს ანჩის-ხატსა., 1674 წ. კათალიკოზმა ლომენტიმ მისცა ადგილი ძანდელაკისა ანჩის-ხატის ტაძარში. იყო საყვარელი თანამოსაუბრე კათალიკოზის ნიკოლოზისა, მიიცვალა 1680 წ. ჩვენამდე მოადწია მისმა ნაწერმა მშვენიერის ხუცურის ხელით კონდაკმა, რომელიც ეხლა ჩვენს საეკლესიო მუზეუმშია დაცული.

2) დეკანოზი იოსებ პეტრეს-ძე, 1681—1711 წლებში.

3) დეკანოზი ბრიგოლი, ძე იოსებისა 1711—1724 წლებში, ხელოვანი სამეფო კარის მხატვარი, მგალობელი და მწიგნობარი; ამისი შვილები—ალექსი და ნიკოლოზ; დიდს მო-

ნაწილეობას იღებდა 1705—1721 წლებში სტამბის წიგნების ბეჭედაში, რისთვისაც მეფე **ვახტანგ VI** უბოძა უფლება ესარგებლნა სოლოლაკის წყლით თავის გარეთ უბნის ბალისათვის. როგორც მხატვარი, **ბრიგოლ დეკანოზი** იღებდა მეფის სუფრის სარქვიდამ დღეში ორ პურსა, 2 კერასეულ ღვინოსა ღ ყოველ წლიურ ჯამაგირს ხაზინიდამ.²³). 1724 წ. **ბრიგოლი** გაჰყვა **ვახტანგ VI** რუსეთში და მისი ადგილი მიებოძა მის ძმას **ღაიოს**.

4) **ღაით** 1725—1738 წ., ძე **იოსებისა**, ჯერ **ძანდელაკი**, მერე **დეკანოზი**. იყო აღმზრდელი **ვახტანგ VI** შვილებისა, რისთვისაც ეწყალობა მეფისაგან 1721 წ. სოლოლაკის ბაღი.

შრომობდა სტამბაში საეკლესიო წიგნების ბეჭედაზედ, იყო ჩინებული მწერალი და მხატვარი. **სვეტისცხოვლის** საკათალიკოზო დიდს სჯულის კანონის (№ 76, მუზეუმშია) ბოლოს ვკითხულობთ: „ესე სჯულის კანონი მე ანჩის-ხატის კანდეულაჲსა დაჲით, თამაზისან (ხადირაჲსი) რომ ქალაქში შემოვიდა მესამე დღეს (9 ოკტომბერი 1735 წ.) დავიხსენ თათრისაგან, სვეტისცხოვლისა იყო და ისევე სვეტს-ცხოველს შევწირე სულისა ჩემისა სახსრად და ძისა ჩემისა მიქელის სადღეგრძელოდ. შენდობას ბძანებდაჲ.“ ამავ **ღაითს** დაუხსნია სწორეთ ამ დროსვე **სვეტისცხოვლის** ხელნაწერი (მუზეუმშია, № 84) ჟამნი და ესრევე შეუწირავს.

5) მღვდელი **პეტრე**, 1721—1734 წ. მწერალ-მწიგნობარი.

6) **დეკანოზი ალექსი**, 1739—1756 წ., ძე **მხატვრის ბრიგოლისა**. მსმალეთში ტყვეობიდა რომ მობრუნდა **ღომენტი** კათალიკოზი, ესე **ალექსი** მღვდლად აკურთხა. **ალექსი** იყო საუკეთესო მწერალ-მწიგნობარი და ქართველთა საზოგადოება დიდად პატივსა სცემდა. 1745 წ. შეადგინა სამადლობელი საგალობელნი **ბრძოლის** ველზედ;²⁴) იყო მოძღვარი მეფის **თეიმურაზისა** ღ დედოფლებისა—**თამარსა** და **ანნახანუმისა**.

²³) იხ. **დასტურლამა** მეფის **ვახტანგ VI**, ტფილისი, 1885 წ. 15 გვ.

²⁴) იხ. **წ.**-კითხ. **სახ.** მუზეუმში № 5.

ალექსი პატარაობითვე აღიზარდა კათალიკოზ ანტონთან ერთად და სიკვდილამდე დიდათ უყვარდათ ერთმანეთი. ანტონი რომ რუსეთში გააძევეს 1756 წ., ესე ალექსიც დასაჯეს და, ფგონებ, მღვდელობიდანაც დააყენეს დრომდე. ანტონს ჰქონდა მიწერ-მოწერა ალექსისთან რუსეთიდან;²⁵⁾ მისგან გადაწერილნი წიგნნი დღესაც მრავლად მოიპოვებიან ჩვენს მუზეუმში. ჰყვანდა შვილები—ნიკოლოზი, ბიორგი, ლავითი ზაქარია, იოსები და სოლომონი. მიიცვალა 1766 წ. და დასაფლავდა ანჩის-ხატის ტაძრის დასავლეთის კარებს წინ.

7) ბაბრიელ მღვდელი 1735—1746 წ., მოძღვარი თეიმურაზ მეფისა და დედოფლის თამარისა 1737 წ. ამისი ცოლი მარიაჲ.

8) ბიორგი დეკანოზი, 1765—1779 წ. აღზრდილი კათალიკოზის ანტონ 1 კარზედ. იყო სიძე სახელოვანის ჯვარის მამის დეკანოზის იოანე ბარსევანაშვილისა. მრავალი წიგნნი გადასწერა სკოლებისათვის მხედრულის ხელით. ჩინებული ხუცური წერა იცოდა. მრთს მისგან გადაწერილს წიგნში ვკითხულობთ: „თოუზსა იფლისსა გბ, ქკს უნგ (1768 წ.) სრულ იქმნა მცირე ესე სჯულის კანონი ქალაქს ტფილისს, ზალატსა სსპატრიაჩქასა კელითა ანჩის-ხატის დეკანოზის გიორგისითა, მხიდველთაგან შენდობის მოქმენე.“²⁶⁾ 1766 წ. მისგანვე გადაწერილი ლოცვანი, 1767 წ.—კატეხიზმო აკვირვებენ მნახველს. მიიცვალა 1779 წ. თებერვალში, ჰმარხია ანჩისხატის დასავლეთის კარებთან, მისი ცოლი მარიაჲ † 1770 წ.

9 ნიკოლოზ მღვდელი, ძე ალექსისა, გადამწერი 1767 წ. 20 იანვარს ქილხლა და დამანასი²⁷⁾.

10) მიქელ დეკანოზი 1779—1788 წ. ძე ბიორგი დეკანოზისა. ამან აღზარდა შესანიშნავი მეუღაბნოე ბერი ბესარიონ შავლენიშვილი. მიქელზედ სწერს ლავით რექტორი „აღუსწკრე წიგნი ესე (ჭაკში მრკვეელი—ааростатъ) მწუხარე-

²⁵⁾ იხ. «ივერია» 1879 წ.

²⁶⁾ იი. წ. კითხ. საზ მუზეუმში ხელნაწერი № 1597.

²⁷⁾ იხ. იქვე ხელნაწერი № 87.

ბასა შანა... სიკვდილისათვის განკრძალულის მღვდლისა და დეკანოზისა მიხაილისა გიორგი დეკანოზის ძისა. მიიტყვალა სექტენბერს 19, ცასკრის ფაშს, სამშობლო რომ თენდებოდა ქკს უფო.“ (1788 წ.) მიქელის ცოლი—ქაინოსრო შაბურიშვილის ასული ანნა + 24 ივნისს, 1786 წ.

11) ზაქარია დეკანოზი, ძე ალექსი დეკანოზისა 1788—1791 წ. მიიცვალა ახალგაზდობაში.

12) სოლომონ დეკანოზი, ალექსის ძე, 1791—1808 წ., ნიქიერი მოწაფე ანტონ I კათალიკოზისა. იგი იყო შესანიშნავი მწიგნობარი, მწერალი, მგალობელი, მხატვარი, წიგნთ მკაზმავი. იყო საყვარელი მეფეთა, კათალიკოზისა და წარჩინებული თავად-აზნაურობისა. მისი დახატული წმ. ბარბარეს ხატი დღეს ანჩისხატის ტაძარშია.

სოლომონ დეკანოზი გულადი ვაჟაკიც იყო: 12 სექტემბერს, 1795 წ. განუშორებლივ იდგა თავის საყვარელ ანჩის-ხატის ტაძრის კარებთან და ელოდა—რითი გათავდებოდა თავგანწირული ბრძოლა მრეკლე მეფისა ყიზილბაშებთან; ვიდრე სიონთან არ მიცვიდნენ ყიზილბაშები, მანამ ფეხი არ მოიცივალა სოლომონ დეკანოზმა: მაშინ კი მოიკიდა ზურგზე ხელით-უქმნელი ანჩისხატი და გაუდგა ვერისაკენ საბურთალოზედ და ასე ზურგით აიტანა მცხეთამდე ეს ამოდენა ხატი; აქედან ურმით ანანაურში წაასვენა ბერგეთისაკენ. მისი რჩევით მეფე მრეკლე და ბიორგი სწირავდნენ ღარიბს, ყიზილბაშთა და ლეკთაგან აკლებულს ეკკლესიებს, შესამოსელსა და საჭირო ნივთებსა: ბარძიმ-ფეშხუმსა, კანდლებსა, სასანთლებსა, წიგნებსა და სხ. 1802 წ. იმპერატორმა ალექსანდრე I უბოძა ოქროს გულის ჯვარი და კამილავკა და 400 მან. სიკვდილამდე პენსია. იმ ხანათ რუსის ჯარებისათვის სახლები არ იყო ჯერ აშენებული და ზამთრობით ტფილისის მცხოვრებლებს უყენებდნენ ხოლმე ჯარის კაცებს საცხოვრებლად. სოლომონ დეკანოზსაც ჩაუყენეს ორი აფიცერი და ორი სალდათი, მაგრამ ძალიან უარზე დადგა. ბოლოს გამოიტანა სახლიდან კამილავკა და აჩვენა მელიქს ღარჩიას—მე ხელმწიფემ ესე პატივი-

მცა და თქვენ ასეთ შეურაცხებას მაყენებთო? მაგრამ არა იქმნა-რა: აფიცრები ჩაუყენეს სახლში და ხოლომან დეკანოზს, სანამ ცოცხალი იყო, კამილავკა აღარ დაუხურავს.

მიიცვალა 1808 წ. და დასაფლავდა ანჩის-ხატის ტაძარში ღვთის-მშობლის ხატის წინ, ამბიონის მარცხნივ. ანტონ კათალიკოზმა უწირა და აუგო ანდერძი.

13) ბაბრიელ დეკანოზი, იოანეს ძე, ჯანდელაკი. ბანათლება მიიღო ანჩისხატის სემენარიაში და პატარობიდგანვე კათალიკოზის ანტონ II კარზე აღიზარდა. მთავრად ეკურთხა 20 მარტს 1793 წ., ხოლო მღვდლად 9 იანვარს 1799 წ.; მიიცვალა 1836 წ. შობიდან 60 წლისა და დასაფლავდა ჩუღურეთის ჯვარის (ებლა ნიკოლოზის) ეკლესიაში.

14) დიმიტრი დეკანოზი, ძე დეკანოზის ხოლომანისა, დაიბადა 1778 წ. სწავლა მიიღო ანჩისხატის სემენარიაში. 1796 წ. დაინიშნა საქართველოს სასულიერო საკათალიკოზო დიკასტერიის მდივნად; მთავრად ეკურთხა 2 მაისს 1798 წ. და მღვდლად 9 დეკემბერს 1805 წ. 1808—1815 წლებში იყო დიკასტერიის წევრად, ხოლო 1815—1861 წლებში საქართველო-იმერეთის სასინოდო კანტორისა. 1817—1852 წლებში იყო საეკლესიო გუჯართა და სხვა ძველ საბუთთა გამრჩევ კომიტეტის წევრათა. 1853—1857 წლებში დიდუღავა ჰქონდა მალაღანთთან სახლების გამო. შრომის მოყვარეობისათვის დაჯილდოებული იყო: 200 მან. პენსიით, კამილავკით, ორდენები—ანნა მე-2 და 3; ვლადიმირისა—მე-3 და მე-4; ენქერი ებოდა 1849 წ. † 9 დეკემბერს 1862 წ. დასაფლავებულია ანჩის-ხატის ტაძარში, შაცხოვრის ხატის წინ, ამბიონის მარჯვნივ.

15) ღვთის დეკანოზი, ძე გაბრიელ დეკანოზისა. სწავლა დაასრულა ანჩისხატის სემენარიაში; 1808—1815 წლებში იპოდიკონად იყო ჯერ კათალიკოზ ანტონ II-თან, მერე შარლაამ ეგზარხოსთან. მღვდლად ეკურთხა 12 მაისს 1827 წ. და დეკანოზად 21 აპრილს 1845 წ. მიიცვალა 2 მარტს 1849 წ. შობიდან 56 წლისა.

დეკანოზის კვირაცხოვლის საყდრისა.

1) იოსებ დეკანოზი, ძე დეკანოზის ალექსისა. ბანისწავლა ანჩისხატის სემენარიაში, მთავრად ეკურთხა 1785 წ., ხოლო მღვდლად—1790 წ. და დაიდგინა დეკანოზად. მოკლეს სპარსთა 12 სექტემბერს 1795 წ. ტფილელ-მიტროპოლიტ ღოსითეოსთან (ჩერქეზიშვილი) ერთად სიონის გალავანში. იყო მოძღვარი ბატონიშვილის ბიორგის მეუღლის მარიამისა.

2) აარონ დეკანოზი, ძე ნიკოლოზ მღვდლისა. პატარობიდანვე გაიზარდა ანტონ II კათალიკოზთან. მთავრად ეკურთხა მისგანვე 1794 წ., ხოლო 1795 წ. მღვდლად ანჩისხატის ტაძრისა. 1808 წ. დაიდგინა დეკანოზად. ბაჰყვა თან ანტონ II კათალიკოზს რუსეთში 1811 წ. და მობრუნდა ტფილისში შემდეგ მისის სიკვდილისა 1828 წ. 400 მან. პენსიით. მიტროპოლიტმა იონამ მისცა კვირაცხოვლის საყდარი 1 დეკემბერს 1830 წ., ჰქონდა ორი ოქროს გულის ჯვარი, ძვირფასი ქვებით შემკულნი; მიიცვალა 30 იანვარს 1832 წ.

3) მფრემ მღვდელი, ძე დეკანოზის იოსებისა. სწავლობდა ჯერ ანჩის-ხატის სასწავლებელში, შემდეგ კეთილშობილთა სკოლაში. მთავრად ეკურთხა 11 მაისს 1811 წ. პროტო-დიაკონად იყო შარლაამთან 1816 წლამდე და 6 იანვარს ამავე წელს ეკურთხა ნათლის-მცემლის თავის-კვეთის ეკლესიისა.²⁸⁾ ამავე წლიდან დაინიშნა საღმრთო სჯულის მასწავლებლად კეთილშობილთა სკოლაში, აქ მსახურებდა 13 წელიწადი და მიეცა 225 მან. პენსია 4 ნოემბერს 1830 წ. გადმოიყვანეს კვირაცხოვლის საყდარში 1819 წ. შემდეგ გადაყვანილ იქნა ჯვარის მამაში 1 დეკემბერს 1830 წ.

²⁸⁾ ნათლისმცემლის საყდარი იყო მუხრანთან ხიდის მარჯვნივ, დღეს სომხის ღანდურაძის ეზოში, სადაც იყო სასაფლაო მღვდელთ-მთავართა და სხ. სამღვდელთა. საფლავის ქვები და სამირკველი ამ ოცდახუთის წლის წინათ ისევ სჩანდნენ. მხლა კი კვალიც არსად არის, ყოველივე განქარდა მამის ნაცვალთა წყალობით!

XIII

ახლისხატის ტაძარში არაან დასაფლავებულნი:

1) წმ. მედემოს კათალიკოზ-პატრიარქი, ღიასამიძე, 1631—1638 წ., როდესაც ქრისტიანობის გულისათვის გათათრებულმა როსტომ მეფემ ჯერ დაატყვევა ტფილისის ციხეში, მერე დაახრობინა და გადმოავდებინა მალა ციხიდან აბანოების მხრივ. მისმა თაყვანის-მცემმა სამღვდელოებამ საიდუმლოდ მოასვენეს მისი გვამი და ჩრდილოეთ-დასავლეთის კუთხეში მიაბარეს მიწას.

2) ხელით-უქმნელის ხატის წინ ჰმარხია ლავით-გარეჯის წინამძღვარი მნათურე მაჭუტაძე.

3) ჩრდილოეთ-დასავლეთის სვეტსა და დასავლეთის კედელს შუა ჰმარხია ქვრივი მალხაზ ანდრონიკაშვილისა, მარიამ, ასული იმერეთის მეფის არჩილისა, † 10 სექტემბერს 1854 წ. შობიდან 79 წლისა.²⁹⁾

4) უკანა სვეტებს შუა ასაფლავია ბატონიშვილის ბიორგის ნაზირი ტარიელ ჯვარაშვილი † 1793 წ. და ძე მისი ბიორგი † 1791 წ.

5) ამბიონის მარცხნივ ასაფლავია დეკანოზი სოლომონ ალექსის ძე მესხი † 1808 წ. 63 წლისა.

6) ამბიონის მარჯვნივ დეკანოზი ღიმიტრი სოლომონის ძე † 1862 წ. 84 წლისა.

7) სამხრეთ-აღმოსავლეთის სვეტის წინ ჰმარხია იოანე ბუჭყიაშვილის მეუღლე ნინო † 1802 წ.

8) მის მარჯვნივ კედელთან—გენერალ-მაიორს ღიმიტრი ივანეს ძე ბუჭყიაშვილი † 1849 წ.

²⁹⁾ ბატონიშვილი მარიამ სცხოვრებდა ჯერ სიღნაღის მაზრის, ს. ზურჯაანში, კახთუბნის ყოვლად წმიდის მონასტერში და 1840 წლიდან გადმოსახლდა ტფილისში, და ანჩის-ხატის ტაძრის ეზოში სცხოვრებდა, დღე-ღამე მლოცველი და მომსმენი წირვა-ლოცვისა.

9) შემდეგ, დასავლეთით მისი ძმა პოლპოლკოვნიკი ბედონ ივანეს ძე ბუჭყიაშვილი † 1858 წ.

10) სამხრეთ კარების შესავალთან სვეტებ შუა ჰმარხია პოლკოვნიკი თ. იესე იოსების ძე ანდრონიკაშვილი † 10 ოქტომბერს 1863 წ. 62 წ.

11) მის გვერდით ასაფლავია მისი მეუღლე სალომე, სარდლის შაიხოსრო წერეთლის ასული † 1889 წ.

12) ბეთანიის ხატის წინ ჰმარხია ანახანუმ ზაალის ასული ბუჭყიაშვილისა † 1857 წ.

13) მის დასავლეთით ჰმარხიან მისივე შეილები: პოლკოვნიკი მიხეილ ბეჟანის ძე ბუჭყიაშვილი † 1877 წ.

14) ჩრდილოეთის კარებთან აონსტანტინე ბეჟანის ძე ბუჭყიაშვილი † 1889 წ.

15) ბენერალ-მაიორი ვახტანგ ბეჟანის ძე ბუჭყიაშვილი † 1901 წ.

16) ჩრდილო-აღმოსავლეთის სვეტთან ჰმარხია პოლკოვნიკი ივანე ბეჟანის-ძე ბუჭყიაშვილი † 1890 წ.

17) სამხრეთ კარების მარცხნივ ჰმარხია გენერალ-ლეიტენანტი ალექსანდრე ბეჟანის-ძე ბუჭყიაშვილი † 1902 წ.

18) სამხრეთ-აღმოსავლეთის სვეტთან ჰმარხია კენინა მეთევან ღიმიტრის ასული ჯამბაკურ-მრბელიანისა † 1895 წ.

19) ჩრდილო-დასავლეთის სვეტთან ჰმარხია დეკანოზი სტეფანე ბუმილევსკი † 1891 წ.

XIV

ანჩისხატის ტაძრის ძველ შეწირულობათა საგელ-გუჯართაგან ბევრი აღარა გადარჩა-რა გამუდმებულ ქვეყნის აკლებასა და აოხრებასა.

ათიოდე გუჯარია ჩვენს ხელთ, რომელნიც სიტყვასიტყვით მოგვყავს. ეს გუჯარნი ცხადთ ამტკიცებენ ქართველთა სარწმუნოებრივის გრძნობის ძლიერებასა და სხვათა შორის, ასაბუთებენ ანჩის ჰირი-ღვთის ხატის სინამდვილეს, როგორც ზევითა ვსთქვით.

№ 1. „**ქ.** შენ საშინელო ლეთაებაო და ხატო უცვალებელო, არსებით მიუწდომელო და ძლიერებით განუზომელო, რომელსა გამახურებენ ბევრნი ბევრთანი და ათასნი ათასთანი ანგელოზნი და მთავარ-ანგელოზნი, მთავრობანი და კელმწიფებანი, სერაბინნი და ქერაბინნი და ყოველნი დასნი ძალთანი, შიშით მძრწოლარენი,—აქებენ ქებულებასა შენსა, ეჰა შენ შემოქმედო ჩემო ხატო ლეთაებისაო და პირო ძრისტესო, ანჩის ხატო! მეცა მიწიერი ქმნული შენ მიერი დაბადებული, თაყუანის-მცემელი და სარწმუნოებით და სასოებით შენდამი მოლტოლვილი და მთხოველი და მოქენე წყალობისა და შეწვევისა შენისა ციციშვილი ძაიხოსრო და თანა მეცხედრე ჩვენი ასული ბარათიანთი ანახანუმი და მკირენი ძენი ჩვენნი: მოანე და ნოდარ შიშით თაყუანის-მცემელნი შენ ლეთებისა ხატისა და პირისა სახისა თვთ მეუფისა ჩემისა ძრისტესისა შეწვევისა და მოწყალებად ყოფისა მვედრებელნი და მოქენენი. თაყუანის-ცემით შკადრე ვიქმნებით მკირესა ამას შესაწირავსა, და ვიდენის-ვმრთმეველობთ წმიდასა შინაჲ წმიდათასა სატრაპეზოსა სამსახურებელსა წლითი-წლოდას ზედაშესა და ზეფისკვერსა. რათა ყოველსა წელიწადსა სახლისა ჩვენისაგან ათი კოდი პური და შვიდი კოკა ღვინო ჩვენისა ურმითა ქალაქს, ანჩის ხატის დეკანოზს ალექსის მიერთმეოდეს და შემდგომად ამისა, რომელიც ანჩის-ხატის დეკანოზად დადგინებულ იყოს, იმას მიებარებოდეს და თვითცა წმიდასა შინა წირვასა მოხსენებად ღირს ვიქმნებოდეთ. საქმითა რათამე აქ ამ პურს და ღვინოს ვერ მოვიტანდეთ, თვით დეკანოზი, ანუ კაცი მისი მოვიდოდეს სახლსა ჩვენსა და ათს კოდს პურსა და ათს კოკას ღვინოს მიირთმევდეს, და თვთ წაიღებდეს. შეიწირე შენ ხატო უცვალებელო მკირე ესე შესაწირავი და კელი წყალობისა შენისა აგვიპყარ და გვიხსენე ყოველთა განსაცდელთაგან და ნაცვალ ვვაგე ორსავე შინა სუფევასა და ძენი ჩვენნი მკირენი დაიფარენ საფარველსა ქვეშე მოწყალებისა შენისასა! დაიწერა ქრისტიშობისთვის ოცს გასულს ქკს შპპ, ქკეს აქეთ ათას შვიდას ოცდა ჩვიდმეტს. ქაიხოსრო.“

№ 2. „შოვლისა საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარხს მეფის ძე ანტონი გიბძანებ ყოველ წლივ ჩვენის კათალიკე ეკლესიის სვეტისცხოვლის კარის იჯარის ამღებთა, მეიჯარეთა; მერე ტფილისის ჩვენი ეკლესია სანთლითა და საკლმით დიდათ ნაკლულეფანია ანჩის-ხატი და ჩვენს სადღეგძელოდ და სულიერად წარსამართებელად წელიწადში სამი თუქსანი და ხ სანთლისა და საკლმის ფასად შეგვიწირავს და მიგვირთმევია. ჩვენის კარის იჯარას ვინც აიღებდეთ ხოლმე, ყოველს წელს რაც ზევით დაგვიწერია რიცხვით, იმას ანჩის-ხატის დეკანოზს მისცემდეთ უკლებლად და დეკანოზი როგორც ეკლესიას ეპირება სანთელ-საკმელი, ისე მოახმარებს; და როდესაც მისცემდეთ; ბარათს გამოართმევდეთ დეკანოზსა და იმ ბარათს ჩვენნი მოხელენი ანგარიშში გაგიტარებენ და გიბრძანებთ კარისა ჩვენისა მოხელენო და მოსაქმენო ჩვენგან შეწირულსა და დამტკიცებულსა ამას ნურვინ წინა აღუდგებით თვინიერ შეწვევისა და თანა-დგომისა, რომ ყოველს წელს ასე უნდა ეძლეოდეს უკლებრად და ულაპარაკოდ. კათალიკოზი ანტონი.“

№ 3. „ძ. ნებითა და შეწვევითა ლთისათა. მსე წიგნი მოგართვი თქუენ დეკანოზს სოლომონს და წმინდის ანჩის-ხატის ეკლესიას მეწისქვილე ახატამ ასე რომ შათლანის შვილის ქაიხოსროს ჯალაბის ანნას წილხდომილი ყმა ვიყავი, რომ მეფის ირაკლის და მსაჯულთ სამართლით დავრჩი ამას ყმათ; მანამ ეს ჩემი ბატონი ანა ცოცხალი იყო ვმსახურე და სიკუდილის ჟამს ჩემითავი ანჩის-ხატის ეკლესიას შემოსწირა და დამადო ერთი ჩარქვი ზეთი, სამი სტიფი სანთელი და ორი სტიფი საკმეფი ყოველს წელიწადს, ეს უნდა მოგართო და ერთი საწირავიც რომ ჩემს ბატონს ანას უწიროთ. ჩემ შედეგათ ჩემმა შვილმა და შვილის შვილმა ასე მსახურონ ეკლესიასა. მე მწერალს იოანე პენტელაშვილს დამიწერია ახატას სიტყვით იანვრის ი ქკს უელს +“ (1780 წ.)

№ 4. „ძ. შენ ჩვენს სასოსა და მეოხსა პირსა მღვთისა-სა შემოგწირე მე მონამან შენმან ანდრონიკეს შვილმან ღიან-

ბევმან შაიხოსრომ, რათა მეოხ ექმნა მონასა შენსა ძესა ჩემსა სვიმონს და განათავისუფლო სნეულებისა ამისგან ამინ. მრთი კომლი კაცი თავის მამულით. შაიხოსრო“.

მ. 5. „შ. ჩვენ სდ ქართლისა კახეთისა და სხვათა მეფე შიორგი ამ ჩვენის სიძის მნდრონიკოვის სვიმონისაგან შეწირულობის წიგნსა ამას ვამტკიცებთ მარტის ლა, ქკს უპვ. შიორგი

„შ. ნებითა და შეწვევითა ლისა მამისა და ძისა. ზ სულისა წმინდისათა, მეოხებითა ყდ წმიდისა ლის მშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისათა, ძლიერებითა პატიოსნისა და ცხოველ-მყოფელისა ჯუარისათა, მინდობითა წმინდათა და ყდ ქებულთა ათორმეტთა მოციქულთათა და მადლითა მოციქულთა სწორისა და ქართველთა განმანათლებელისა დედისა ნინოსითა, — შენ ზესთა საკვრველსა და სასწაულთა მოქმედსა სასოსა ჩუჰნსა აჩნდის ხატსა მანდილსა ზა გამოწერილსა პირსა ლთისასა შემოგწირეთ ჩუჰნ საფარველითა შენითა დაცულმან ანდრონიკოვმან ქისიყის მოურავის შვილმან მლილასმან სვიმონმა და თან ფერცხალმან ჩუჰნმან, საქართუტლოვს მეფის შიორგის ასულმან ბატონის შვილმან ბარბარემ, შემოგწირეთ ჩუჰნი მკვიდრი ყმა, მელაანს სოფელში მსახლობელი, ბიძინას შვილი ბიძინა ერთი კომლი კაცი თავისის მამულით სახნავ-სათესით, ვენახით და სახლ-კარით, რითაც შეძლებით მქონებელი იყოს ყოვლითავე, აღსაზრდელად და დასაცუტლად ძისა ჩუჰნისა თომასსა, და საოხად სულთა ჩუჰნთა და შესაწვეველად ჩუჰნდა ყთა აღდგომასა დიდსა მას დღესა განკითხვისასა; დამამტკიცებლნი წიგნისა ამის შეწირულებისანი ლთნ აკურთხენ და შლად კელმყოფნი და გამომწირველნი ამისნი იყუნენ წყეულ და შერისხულ ამინ. წელსა შს განხორციელებითგან ჩლუტ თუტსა, მარტსა ია-ს. ერთს ლთს ვკსავ საშეპითს ვმონ ვამტკიცებ წაშეპით +.

შ. ჩუჰნ ქართლისა და კახეთისა და სხუათა მეფის შიორგის ასული ბატონის შვილი ბარბარე, ნებითა ჩემითა ვამტკიცებ წიგნსა ამას შეწირულებისასა მარტის ია, ქკს უპვ. მეფის ასული ბარბარე.“

№ 6. „ქ. უწმიდესს პირი ღისას კაცი რომ შემოსწირა მისს უმაღლესობის სიძემ მნდრონიკაშვილმა სვიმონ, ის კაცი ბიძინაშვილი ბიძინა, მელაანს შემკვიდრე მსახლობელი, ამ მამულის მქონებელია დღეს, თითონ ფიცით თქვა.

ქ. ოთხის დღის მიწა სახნავი შიგნითა მაქვსო.

ქ. ოთხის დღის მიწა გარეთა ტყის პირსაო.

ქ. ორის საპალნის ვენახი მაქვსო.“

№ 7. „ქ. შენ ყდ დიდებულსა ხატსა და ბრწყინვალე-ბასა ლუთისა მამისა ანჩის-ხატისა პირსა მღუთისასა მოგახსენე მე მნდრონიკაშვილის ბატონის სიძის მლიადასი სვიმონი-საგან მამულით შემოწირულმან მელაანს მოსახლემ ბიძინა შვილმა ბიძინამ და გადავიკვეთე ჩემის ნებითა და ჩემის შვილის მოსესა და აბრამის ნებით თქვენი სამსახური ყოველს წელიწადს გიორგობისთვის გიახლებოდე და რვა მინალთულს თქვენს დეკანოზს თქვენს სამსახურად მივართმევდე, და თუ მე ვერ გიახლო და ვერ მოგართო და დეკანოზის კაცი მომივიდეს, ამ რვა მინალთულს იმას მივაბარებდე, რომელიც ხოლომონ დეკანოზის ნებით გამოგზავნილი კაცი იყოს. არის ამისი მოწამე თვით ჩემი მფარველი პირი მღუთისა და კაცთაგან მისის სიმაღლის კარის მღუდელი ღიმიტრი. მონა მღუთისა ღიმიტრი თურქისტანიშვილი, კდ. მღუდელი იოსებ (იოსებ), საათაბაგოელი პეტრე ბერი + დიაკონი იოანე + და მე ბატონის მოძღუარს იოსებს დამიწერია ამ ბიძინაშვილი ბიძინას ნებართვითა და სიტყვითა და მოწამეცა ვარ. ღაიწერა ივლისის ა. წელსა ჩღჟს ქკს უპვ.“

№ 8. „ქ. მე მუხრან-ბატონის ძეს მარმის შემომიწირავს ანჩის-ხატის პირის მღვთისათვის სასეფისკვრეთ წელიწადში სამი კოდი ფქვილი თავის მარბლითა და ფიჩხითა ასე, რომ შეწირულობის ფქვილი ესე ყოველწლივ და უკლებლად უნდა მიერთმეოდეს თეჯეთის დაჯიდამ. რომელიც იმ წელს მოლაღე იქმნება იმას უნდა გამოართმევდეს ხოლომე დეკანოზი. აგვისტოს ბ. წელსა ჩყივ-ს. მუხრანის ბატონის ძე მარმი.“

№ 9. „ქ. 1816 წელსა ოქტომბრის 6 დღესა. შენ კაცთა ბუნებისა კსნისათვის განკაცებულისა ლთისა სიტყვისა სახესა ხატსა მაცხოვრისასასა, ტფილისის ანჩის-ხატის ლთის მშობლის შობის ეკლესიასა შინა სვენებულსა კელითუქმნელსა ხატსა პირსა ლთისასა და სასოსა ჩემსა და ჩემთა მშობელთასა, აღრინდელისამებრ ჩემისა განზრახულებისა აწ შემასრულებელმან შემოგწირე საუკუნოათა და ყოველთა კაცთამიერ უცილობელითა შემოაწირვითა, საკუთარი ჩემი მამა-პაპეულებისა გამო, და ვგრეთვე საკუთარი ჩემი ზვედრი ძმისა გამო ჩემისა, ხატის თელეთსა შინა სოფელსა მდებარე მიწა, რომლისაც ერთს მხარეს უძვეს მუსრან-ბატონის მამუდი, მეორე მხარეს ჩემის საკუთარი ბაღის კეკაშდინ, ზევით მხარეს ყოფლაძეშინის საყდრის გარე. ქვეით მხარეს პოლაშდინ, სადამდინაც მე ვფლობ. ამ ოთხ მიჯნათა შორის შემოგწირე ოცის დღის ნაფუძარი მიწა ხოდაბუნად, რომელიც თქვენმა კრებულმა უნდა გამიჯნოს და უნდა იყოს ეს ჩემი შემოაწირული თქვენდა პირო-მღვთისაო, ენა მწულილი იგი ოდესმე ქურვისა მის, და შენ შემწირველმან ამა ჩემის მცირის შესაწირავისამან მომაგე შენი უხვი წყალობაჲ სულიერად და კორციელადცა! და რომელმაც კაცთაგანმან ამ ჩემის შეწირულობისა ცილობად კელპყოს მახლობელმან ჩემმან, ანუ უცხომან—შენ მიაგე რისხუა შენი და ჩემთა ცოდუათათვს იგიმცა განიკითხვს დღესა სასჯელისასა. ხო დამამტკიცებელნი ამისნი შენ აკურთხენ საღმრთოათა კურთხევითა შენითა. ამინ. თავადი შარსადან, ძე თეიმურაზისა ციციანოვი.

ეს შეწირულობის წერილი თავადის შარსადან ციციანოვის თხოვით დავწერე; დეკანოზი იესე ჩუბინოვი.

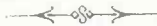
ჩემის ძმის თ. შარსადანის შეწირულობის ყაბული მაქვს თ. ლავით ციციანოვს, თეიმურაზის ძეს; ამ ლავითის თხოვნით, რადგან წერა არ იცოდა, და მე ათანასეს დამიწერია პორფიროვს. მე კნენინა ანნა ამ ჩემი შვილის შარსადანის შეწირულის თანახმა ვარ.

თხოვითა უარსადან ციციანოვისათა თანა დამსწრე და მოწამე ვარ შეწირულობის წერილისა ამის მღუდელი მგნატი იოსელიანი.

თხოვითა უარსადან ციციანოვისათა თანა დამსწრე და მოწამე ვარ შეწირულობის წერილისა ამის მღუდელი იოსებ ბაქრაძე.“

№ 10. „პრსებისა ხატო უცვალეგლო ძეო, სიბრძნეო და სიტყვაო მამისაო, შემოქმედო ყოველთა ხილულთა და უხილავთაო, რომელმან შექმნენ ცანი და ქვეყანა და არა არსისაგან მომიყვანენ არსებად და ყოველნი საქმენი შენნი საკვირველ არიან, რომელმან ჰქმენ კაცი ხატად და მსგავსად შენისა ლათებისა, და შურითა მოძულისა ეშმაკისათა სცთა და გარდაკდა მცნებასა კელმწიფებისა შენისასა, რომლისათვისცა დაისაჯა კაცთა ბუნება, გარნა შენ უსაზღვროჲთა მოწყალებითა არა უგულვებელს ჰყავ დაბადებული შენი და გარდამოკედ ქვეყანად მიუწთომელითა განგებულებითა და კაცთა ბუნებითა დაჰფარე ლვთაება შენი, რათა გამომიხსნა ჩვენ ტყვე ქმნილნი ჯოჯოხეთს შინა და ჩვენისა ცხოვრებისათვის დაითმინენ საშინელნი ვნებანი და შემდგომად ამაღლებისა დაგვიტევე თვით საუფლო სახე კელით-უქმნელი ხატი ლვთაებისა შენისა შესავდრებელად და მხსნელად ყოველისა მწუხარებისა ჩვენისა. ამისთვის ჩვენცა ყოველისა კაცობრივისა შეწვევისა და ზრუნვისაგან უღონო ქმნილთა მოვმართეთ შენსა საშინელსა ხატსა თვით შენსა ლვთაებასა შეხებულსა წინაშე! შენსა მიწასა ზა დაცვივნულთა და ესრეთ მხურვალედ ცრემლით მთხოველთა სამკვიდროსა მამა პაპათა ჩვენთასა და აღვსტქვით აღთქმა ესე უტყუელი ჩვენ უღირსთა ქვემოტრე კელის მოძწერთა: უკეთუ სათნო იჩინოს მოხედვა უსაზღვრომან მოწყალებამან შენმან და ჩვენ დასჯილნი ცოდვათა ჩვენთა სიმრავლითა ღიხს ვიქმნეთ გამახსნად ტყვეობისაგან (?) და მამა პაპათა ჩვენთა სამკვიდროსა ზედა დამკვიდრებად, ყოველს წელიწადს მოვართმევდეთ ტაძარსა შენსა ორმოც ლიტრას წმიდას სანთელისა, ხუთ ლიტრას სავსედას, ათ თუმანს თეთრს, ოც ხარს და ოცდა ათ სუქს

ცხვარს; და რომელიც საჭიროება ჰქონდეს დიდებულსა ტაძარსა შენსა აღსაშენებელი, ანუ განსაშენებელი, ამით შეწირულებით და სხვითაცა შეძლებისაებრ ჩვენისა წარვმართებდეთ და მოვახმარებდეთ და ვინემ შვილნი და შვილის-შვილნი ჩვენნი იყვნენ თვისსა სამკვიდროსა ზედა, დაუცხრომელად მსახურებდენ საშინელსა ხატსა და ტაძარსა შენსა, ანჩის-ხატად სახელდებულსა; და ოდეს მივემთხვივნეთ სავედრებელსა და სათხოვარსა ჩვენსა სიგელიცა ესე განვაახლოთ და ძახეთსა შინა ვენახიცა ერთი მოგართვათ ისჯუდაჲეთ ყოვლის თავის გამოსავლით ყოვლის კაცის უცილებლად და მოუდევრად. წელსა ჩუვ მონა ლეთისა ბართლომე, ბიორგი მონა ლისა, მონა ლთისა ლავით (?).

პ ა რ ა კ ლ ი ს ი

ხელით-უქმნელისა ანჩის-ხატისა

შედგენილი

მეელთა ხელნაწერ საგალობელთაგან

მ. შ. კ.

ბ უ ი ლ ი ს ი

Тип. „Гутенбергъ“ (изд. П. Диасамидзе). ✻ სტამბა „გუტენბერგი“ (თ. გ. დვასაშიძისა).

1902

Дозволено Духовною цензурою. Тифлисъ, 13-го августа 1901 г.

პ ა რ ა კ ლ ი ს ი

ხელითუქმნელისა ანჩის პირი ღვთის ხატისა.

მღვდელმან პურთხეულარს ლმერთი ჩვენი.... მეუფეო ზე-
ცათაო... წმიდაო ლმერთო.... შოვლად წმიდაო სამებაო....
მამაო ჩვენო... უფალო შეგვიწყალენ იბ. მოვედით თაყვანის
ვსცეთ—ზ.

უფალო, შეისმინე ლოცვისა ჩემისა, ყურადიღე ვე-
დრებაჲ ჩემი ქვეშარიტებითა შენითა! შეისმინე ჩემი სიმარ-
თლითა შენითა და ნუ შეხვალ სასჯელსა მონისა შენისათა-
ნა, რამეთუ არა განმართლდეს შენ წინაშე ყოველი ცხოვე-
ლი. რამეთუ ჰსდევნა მტერმან სული ჩემი და დაამდაბლა
ქვეყანად ცხოვრებაჲ ჩემი; დამსვა მე ბნელსა შინა, ვითარცა
მკვდარი საუკუნოჲ. ღა მოეწყინა ჩემთანა სულსა ჩემსა და
ჩემ შორის შემიძრწუნდა გული ჩემი. მოვიხსენე ღღეთა პირ-
ველთა და ვიწურთიდ ყოველთა მიმართ საქმეთა შენთა და
ქმნულსა ხელთა შენთასა ვზრახვედ. ზანვიპყრენ შენდამი ხელ-
ნი ჩემნი და სული ჩემი, ვითარცა ქვეყანაჲ ურწყული, შენ-
დამი. მსთვად შეისმინე ჩემი, უფალო! რამეთუ მოაკლდა სულ-
სა ჩემსა, ნუ გარე მიიქცევ პირსა შენსა ჩემგან, და ვეჰმსგავსო
მათ, რომელნი შთავლენან მღვიმესა. მასმინე მე განთიად
წყალობაჲ შენი, რამეთუ მე შენ გესავ; მაუწყე მე, უფალო
გზაჲ, რომელსადა ვიდოდე; რამეთუ შენდამი აღვიღე სული
ჩემი! მიხსენ მე მტერთჲ ჩემთაგან, უფალო, რამეთუ შენ შეგე-
ვედრე! მასწავე მე, რათა ვჰყო ნებაჲ შენი, რამეთუ შენ ხარ
ლმერთი ჩემი! სული შენი სახიერი მიძლოდეს მე ქვეყანასა

წრფელსა სახელისა შენისათვის; უფალო, მაცხოვნო მე და სიმართლითა შენითა გამოიყვანო ქირისაგან სული ჩემი; და წყალობითა შენითა მოჰსრნე მტერნი ჩემნი და წარჰსწყმიდნე ყოველნი მაჭირვებელნი სულისა ჩემისანი, რამეთუ მე მონა შენი ვარ.

დიდება-აწდა. აღილუია, აღილუია, აღილუია, დიდება შენდა ღმერთო ბ. უფალო შეგვიწყალენ ბ.

ღმერთი უფალი და გამოგვიჩნდა ჩვენ, კურთხეულარს მომავალი სახელითა უფლისათა.

ა, მუხღი—აუარებდით უფალსა.

ბ. მუხღი—ყოველი თესლები გარე მომადგეს მე...

გ, მუხღი—არა მოვჰკვდე, არამედ ვსცხონდე და განვჰსთქენე მე საქმენი უფლისანი.

დ. მუხღი—ლოდი, რომელ შეურაცხყვეს მაშენებელთა, ესე იქმნა თავიკიდეთა; უფლისა მიერ იყო ესე და არს საკვირველ წინაშე თვალთა ჩვენთა.

ახითა ანჩის-ხატისა, სჰა დ.

ლიტანიობდით და გალობდით, აქებდით და აღიდებდით ყოველი სული და ყოველი დაბადებული, ყოვლისა სოფლისა მხსნელსა და მფარველსა საშინელსა ანჩის-ხატსა, რომელსა უღალადებენ კლარჯეთისანი იეროპოლით მოვიდა ხატი ესე საშინელი! ჩვენ მოსავთა მისთა მოგვანიჭებს ცოდვათა შენდობასა და დიდსა წყალობასა.

დიდება.

...უბრწუნელსა ხატსა შენსა თაყვანისცემთ, ჰველის-მოქმედ, და ვითხოვთ შენდობასა ცოდვათა ჩვენთასა! ჰრისტე ღმერთო, განზრახვით სათნო იყავ აღსლვა ჯვარსა ზედა, რათა იხსნნე, რომელნი შეჰქმნენ, მონებისაგან მტერისა. ვინაცა მადლობით გიღალადებთ: სიხარულითა აღმავსენ ყოველნი ვითარ მაცხოვარმან ჩვენმან, მოსრულმან ცხოვრებად ყოვლისა სოფლისა.

სწდა.

შობამან შენმან ღვთისმშობელო ქალწულო, სიხარული აუწყა ყოველსა სოფელსა, რამეთუ შენგან აღმობრწყინდა მზე სიმართლისა, ძრისტე ღმერთი ჩვენი. დაჰხსნა წყევა და მოგვმადლა კურთხევაჲ და განაქარვა სიკვდილი და მოგვანიჭა ჩვენ ცხოვრებაჲ საუკუნო.

მიწყაღე მე ღმერთო... (სრულად).

გალობა ა. სიძის ჰინი

ეტლთა მიუღებელი...

რომელი დაუსაბამო არს ბუნებითა ღვთაებისათა, მხოლო ძრისტე ღმერთი ჩვენი, ხატი და ბრწყინვალეებაჲ მამულისა მის დიდებისა, კაცქმნითა რაჲ გვეცნობა, არა თუ ნატაცვებად აღვიარებთ, ეგრეთვე ხატსა მისსა აწ თაყვანის ვსცემთ.

დიდება შენდა, ღმერთო ჩვენო, დიდება შენდა.

სინას ღრუბლითა და ნისლითა, და თაბორს დიდებითა, განცხადებული, ძისა ღვთისა ხატი, თვით უცვალეველი იგი სახე, დღეს შემოვალს ჩვენდა მეუფე, რომელსა მივეგებნეთ სურვილით, და ძრწოლით ამბორს უყოთ.

დიდება შენდა, ღმერთო ჩვენო, დიდება შენდა.

მნასა კაცთასა ზემთა არს, გალობაჲ შენი დიდებულო ხატო! თაყვანისცემულო თვით მის ჰირმშოსა ხატისა თანა, რამეთუ შენზედა დაჰბეჭდა, თვისი გამოცხადებაჲ, არამედ ვითარცა კაცსა მას ღმერთად, ეგრეთვე შენ გქადაგებთ ხატად ღვთაებისა მისისა.

გალობა, ბ. სიძის ჰინი

განმადიერებელი...

ნუ სცთებით ღვთის მბრძოლნო ჩვენდა მომართ. დაღაცათუ ხელით უქმნელ არს, სიშინელი ესე ბეჭედი, არა ღვთად თაყვანის ვსცემთ, არამედ ღვთისა კაცქმნილისა, განათლებულთა მათ ხორცთა, ზემთა გამოთქმისა თანა შევარწყყამთ.

დიდება შესდა ღმერთთა...

პითარცა იგი პირველ თაბორს. განბრწყინვებულმან დიდებით, მოწაფენი შენნი აღავსენ. ქრისტე სიხარულითა, გამოჩნდინ ჩვენ ზედა ნათელი პირისა შენისა დღეს, უხრწნელისა ხატისა შენისა.

დიდება შესდა ღმერთთა...

აღვითყველნეთ ხელნი ქართველნო, უგალობდეთ მეუფესა. ჩვენსა ღმერთსა უგალობდეთ დღეს. შემოსლვასა წმიდისა და უხრწნელისა ხატისა მისისასა, რომელი მოგვენიჭა წამისყოფითა ზეგარდამოათა.

მეუიველ ქრისტე ღმერთთა შეიწყაღე მანა (ანუ მხევალი), ესე შენი.

ბეიხსენ განსაცდელთაგან მონანი შენნი ყოვლად არსო მამისა თანასწორო ძეო, რამეთუ ჩვენ ყოველნი მართლმორწმუნენი შენდა მოვივლტვით, ვითარცა ყოვლად ძლიერისა ზღუდისა ო ყოვლად უძლეველისა.

მოიხილე ჩვენ ზედა ყოვლად სახიერო და ხორცთა ჩვეთა წყლულებანი ბოროტნი განჰკურნენ და სულისა ჩვენისა სნეულეებანი.

მღვდელმან: შეგვიწყაღენ ჩვენ ღმერთო, დიდითა წყალობითა შენითა, კაცთმოყვარე გვევდრებით, ისმინე და შეგვიწყაღენ.

უფალო შეგვიწყაღენ, ზ.

მერმეცა გვევდრებით მოწყალებისა, სიცოცხლისა, მშვიდობისა, სიმრთელისა, დღეგრძელობისა, განათლებისა და კეთილად წარმართებისა მონისა (ანუ მხეველისა) ამის შენისა (სახელი), განამრავლენ, უფალო, ჟამნი და წელნი ცხოვრებისა მისისანი და იხსენ იგი, უფალო, ყოვლისაგან ძვირისა, რისხვისა, იწროებისა და ყოვლისაგან წყლულებისა სულისა და ხორცთასა, და მიუტევე ამას, უფალო ყოველნი შეცოდებანი ნებსითნი და უნებლიეთნი.

უფალო შეგვიწყაღენ, ზ.

მერმეცა გვედრებით ყოველთა ძმათა და ყოველთა ქრისტიანეთათვის.

უფალა შეგვიწყადენ, ზ.

რამეთუ მოწყალე და კაცთმოყვარე ლმერთი ხარ და შენდა დიდებასა აღვაღვლენთ მამისა და ძისა და წმინდისა სულისა აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე.

ამინ.

წარდგომა, ჩმა ღ.

მოვედით დღეს შევილნო აღმოსავალისა ეკკლესიისანო, და მწყობრონო ქართველთანო, და ვიხარებდეთ ერთბამად მეფისა თანა მალღისა! მთავარნო მღვდელთ-მთავართა თანა შემოვჰკრბეთ, და აზნაურნი მღვდელთა თანა ვემწყობრობდეთ. და ვაქებდეთ ძესა ლვთისასა, რომელმან მოგვცა ხატი თვისი ხელით-უქმნელი, მფარველად სულთა და ხორცთა ჩვენთა.

გაღება ღ, სიღის ზიჩი.

შესმა უფალა განგება...

ძრისტეს ლვთად აღმსარებელნო, მოვედით ვიხილოთ წმინდაჲ ხატი მისი, მოწაფეთა თაბორსზედა. ლვთაებისა დიდებითა იხილეს.

დიდება შენდა ღმერთო...

იგი არს ლმერთი ჩვენი, რომელი კაცთა შორის იქცეოდა ვითარცა კაცი და ამაღლდა ზედაც ვითარცა ლმერთი, ღ და გვიტევა მისი უხრწნელი ხატი.

დიდება შენდა ღმერთო...

ხატი ლვთაებისა კაცთა, ბუნებისაგან უხილავ არს ღ მიუწდომელ, არამედ ლვთისა კაც-ქმნილისა ხატსა, ხატად ძრისტეს ლვთისად აღვიარებთ.

დიდება შენდა ღმერთო...

ბუნებაჲთა უზეშთაეს. გამოიხატვის ლვთისმშობლო ძრისტე შენ შორის. და კვალად ვიხილეთ ლმერთი სრული ჩვენ შორის და ეგრეთვე ხატითა ხელით-უქმნელითა.

გალობა 2 სძლის ზირი.

ტაკუკთაგან მდიდართა, შენთაჲ ცხოველსყოფელო ხატო
ქრისტესო, აღგვაფსე ერი შენი, რომელნი სარწმუნოებით თა-
ყვანისცემთ, და ძრწოლით ვადიდებთ ნიშნა შენსა, და ფსალ-
მუნთა. და გალობათა მიერ შეგასხამთ.

დიდება შენდა ღმერთო...

სწავლულნი მოძღვრებითა. მამათაჲთა ლეთისმშობელისაგან.
მინმულთა ხორცთა. ქრისტესთა ლეთისა ხორცად თაყვანის-
ცემთ და ეგრეთვე ხატსა ამას, მისთანა ხატად ლეთისად
თაყვანისცემთ ვითარცა რაჲ მისგან დაბეჭდულსა უცვალე-
ბელად.

დიდება შენდა ღმერთო....

ხატსა კაცობრივისა არსებისასა, დაბეჭდულსა თივადისა
მიერ მეუფისა, თაყვანისცემდეთ მორწმუნენო, რამეთუ
ხატისა გამოხატულისა, პატივი და დიდებაჲ აღვალს პატივად
პირველ სახისა.

გალობა 3, სძლის ზირი.

მომიტყვენ სახიერ...

ღმერთი არა იხილვის, ბუნებითა ლეთებისაჲთა, არამედ
ჩვენ ქრისტემან. მამულსა ხატსა რავდენ დავიტევდით, ბრწყინ-
ვალებაჲსა, ღირსგვეყენა თაბორს მხილველნი.

დიდება შენდა ღმერთო...

მეუფეო მაღალო, რა შევწიროთ შენდა მონათა, რომელ-
მან ხატი შენი, უცვალებელი სახე, საუფლოთა ხელითა მო-
იღე წმიდით, პირით და მოგვანიჭე იგი.

დიდება შენდა ღმერთო...

რომელნი არა ხორცთა, ლეთისა თანა ხატსა ამას, თაყ-
ვანის-სცემენ ძრწოლით, შეურწყმელად პატივითა, დაიყავნ
პირი მათი და ნუღარამცა, უხილავს დიდებაჲ შენი ღმერთო.

მუუფეო ქრისტე ღმერთო შეიწყალე მონა ესე შენი.

კვიხისე კანსაცდელთაგან... მონიღე...

მღვდელმან: მერმე და მერმე მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ.

უფალო შეგვიწყალებ.

შეგვეწიენ, გვაცხოვენ, შეგვიწყალებ და დაგვიცვენ ჩვენ ღმერთო შენითა მადლითა.

უფალო შეგვიწყალებ.

ჰოვლად წმიდისა, უბრწუნელისა, უფროსად კურთხეულისა დიდებულისა დედოფლისა ჩვენისა ღვთისმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა, და ყოველთა წმიდათა მომხსენებელთა თაენი თვისნი და ურთიერთარს და ყოველი ცხოვრება ჩვენი ქრისტესა ღმერთსა ჩვენსა შევევედროთ.

შენ უფალო.

რამეთუ შენ ხარ მეუფე მშვიდობისა და მაცხოვარი სულთა ჩვენთა და შენდა დიდებასა აღვაფლენთ, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე.
ამინ.

კანდაკი, ხმა ღ.

მზეებო მზისა ღმერთი გამოგვიჩნდა, ვითარცა თაბორს. მგრეთვე აქა და ვითარ პირველ ტილოსა. მგრეთვე კუალად კეცსა ზედა. მაცხოვრად მლაღადებელთა. შენ თაყვანისგცემთ ხატო საშინელო!

ხმა ა.

საშო რა ქალწულებრივი...

ღღეს ცხოვრებისა ჩვენისა მაცხოვარებისა ღღესა და ქვესკნელისა სიღრმით აღმოწოდებისა ჟამსა ვინარებდეთ, რამეთუ ღმერთი კაც-იქმნა ჩვენთვის, და ბუნება ჩვენი ღმერთჰყო, და ხატისა ჩვენისა მიმღებელმან ხატი ხორცთა. მისთა არსებისა მოგვანიჭა საძლეველად და დასამხოვლად მტერთა ჩვენთა, რომლისა მიმართ ვჰხმობდეთ, დაამხვენ მტერნი ჩვენნი

ხილულნი და უხილავნი, და დაიცივენ სიმტკიცით მეფე ჩვენი, რომელი შეიყვარე მხოლოო კურთხეულო.

წარდგამა: უფალო ნათლითა პირისა შენისათა ვიდოდეთ და სახელითა შენითა ვიხარებდეთ უკუნისამდე.

მუხლა. იხილეს ყოველთა კიდეთა ქვეყანისათა მაცხოვარება ღვთისა ჩვენის.

შეგაქაშან. უფლისა მიმართ ვილოცოთ.

უფალო შეგვიწყალებ.

რამეთუ წმიდა ხარ შენ ღმერთო ჩვენო...

ამინ

ყოველი სული აქებდით უფალსა...

ღირს ყოფად ჩვენდა—სმენად წმინდისა სახარებისა უფალსა ღმერთსა ჩვენსა ვევედრნეთ...

უფალო შეგვიწყალებ...

სიბრძნით აღემართენით...

სახარება ლუკასი

მას ჟამსა შინა და იყო შემდგომად აღსრულებისა დღეთა აღსლვისა მისისათა და თავადმან დაამტკიცა პირი თვისი აღსლვად იერუსალიმად. და წარავლინნა მოციქულნი წინაშე მისსა და იგინი წარვიდეს და შევიდეს დაბასა სამარიტელთასა, რათა მორაჯდემუზადონ მას, და არა შეიწყნარნეს იგინი, რამეთუ პირი მისი იყო მისლვად იერუსალიმად. ვითარცა იხილეს მოწაფეთა მისთა იაკობ და იოანე—ჰსთქუეს: უფალო, გნებავსა, რათა ვსთქუათ და ცეცხლი გარდამოხდეს ზეცით და აკოცნეს იგინი ვითარცა მლია ყო. მიექცა იესო და შეპრისხნა მათ და ჰრქუა: არა იცითა, რომლისა სულისანი ხართ თქუენ, რამეთუ ძე კაცისა არა მოვიდა. წარწყმედად სულსა კაცთასა, არამედ ცხოვრებად. და წარვიდეს სხუასა დაბასა. რ მიექცა მოწაფეთა და ჰრქუა: ყოველივე მომეცა მე მამისა ჩემისა მიერ და არა ვინ იცის—ვინ არს მამაჲ გარნა ძემან, და არცა ვინ იცის ვინ არს ძე გარნა მამამან, და ვისა უნდეს ძესა გამოცხადების გამოუცხადოს. და მიექცა მოწაფეთა მისთა

თვისაგან და ჰრქუა: ნეტარ არიან თუალნი რომელნი ხედვენ, რომელსა თქუნს ხედავთ, და ესმის, რომელი თქუნს გესმის. ხოლო გეტყვ თქუნს, რამეთუ მრავალთა წინასწარმეტყუპლთა და მეფეთა უნდა ხილვაჲ რომელსა თქუნს ხედავთ და ვერ იხილეს, და სმენად რომელი თქუნს გესმის და ვერ ესმა.

დაიჯება...

მოწყალეებითა შენითა მრავალ-მოწყალეო, ლმერთო, აღ-ხოცენ ცოდვათა ჩვენთა სიმრავლენი

აწდა... მეოხებითა წმინდისა ღვთის-მშობელისათა, მოწყალეო, აღხოცენ ცოდვათა ჩვენთა სიმრავლენი.

მიწყალე მე ღმერთო...

ხმა 3.

ღევპბეროთ ნესტკსა საღმრთოთა გალობათასა და ქებით ვადიდებდეთ სიტყვასა ლმერთსა, რათა მოჰსცეს ძალი სიტყვასა ჩვენსა, ქების-მეტყველებად ხელით-უქმნელისა ხატისა, ღ დაგვიფარეს მადლითა მისითა აჩრდილსა ქვეშე მისსა შევედრებულნი სულით და ხორციით.

მღვდელმან აცხოვნე ლმერთო ერი შენი... (სრულდა)

უფალა შეგვიწყალენ იმ.

წყალობითა და მოწყალეებითა და კაცთ-მოყვარებითა მხოლოდ შობლისა ძისა შენისათა...

ამინ.

გაღებაჲ ზ, სიღის ზირი.

საღმრთოაჲსა მუჟის...

მლიას და მოსესგან ღვთად აღსარებული მეუფე, მამისა დიდებითა, განბრწყინვებული დღეს უცვალებელად, ყოვლად უბრწყნელსა ხატსა თვისსა მოგვანიჭებს, ტილოსა ზედა გადმოტვფრებულსა.

დაიჯება შენდა ღმერთო ჩვენა...

მელავიოს ნეტარი, ხატსა რაჲ საუფლოსა გამომაჩინებელ იქმნა, საწმინდელისა მისგან, სხვაჲ გარდმობეჭდულ იქმნა კეცსა

ზედა, რომელი იგი ღირსისა. ანტონისაგან, წამისყოფითა ლეთისაჲთა მოგვენიჭა საძლეველად მტერთა.

დიდება შენა ღმერთ...

მასვე აღვიარებთ, ლეთის მშობლისა მარიამისაგან შობილსა, რომელ დასაბამსა, მამისა და სულისა თანა მოქმედებდა, და ყოველად უხრწნელსა ხატსა. მისსა, მისთანვე თაყვანისუკმცემთ, ლეთისა კაც-ქმნილისა ხატად.

გაღაბა მ. სისღისძიანა,

შვიდ წელს ალაგზ...

სიხარულით განცხრებოდეთ. მეფენი მღვდელთ-მთავართა თანა, მთავარნი ერისანი, კაბუკნი და ქალწულნი, მოხუცებულნი, ყრმანი, და ყოველი სიმრავლე ერისა, ვითარცა პირველ იერუსალიმის შესღვასა ძრისტეს მეუფისასა, და ოსანასა უღალადებდეთ, დღეს უხრწნელისა, ხატისა მისისა ჩვენდა შემოსღვასა.

დიდება შენდა ღმერთ...

საკვირველ არს ტაძარი შენი, მალალო ღმერთო! სავსე სიმართლითა; და ბრწყინვალეებითა და შვენიერებითა, პატოხნებითა და სიკეთითა ელვარებითა, რამეთუ შემოსღვასა უხრწნელისა ხატისასა, და ყოველითურთ ყოველთა მორწმუნეთა განანათლებს, და ზეცისა ერ ჰყოფს, ამისთვის ყოველნი შენ თაყვანის გცემენ...

დიდება შენდა ღმერთ...

აჰა ესერა ცხორებაჲ ჩვენი წინაშე ჩვენსა მდებარე არს, აჰა გამოხსნა ჩვენი მოვედით მივეახლნეთ, განწმედილნი ყოველითურთ, და ძრწოლით ამბორს უყოთ დიდებულსა, უხრწნელსა ხელით-უქმნელსა სახესა, ხატსა ძრისტეს ლეთისასა, და მოვილოთ ბრალთა შენდობაჲ, და კურნებაჲ სენთა, მის მიერ და დიდი წყალობა.

გაღაბა მ, სისღის ზირი.

ღავითის თანა ვღალადებდეთ ერნო, ყოველთა ქართველთა აღიტყველენით ხელნი თქვენნი, სიხარულით ღალადები-

თა ბრწყინვალედ, ყრმათა თანა მივეგებვოდეთ, ვლალადებდეთ კურთხეულხარ შენ, უცვალეებლო ხატო ქრისტეს ღვთისაო ჩვენდა, სიმდაბლით მოსრულო გვაცხოვნენ ჩვენ.

დადგება შენდა ღმერთო...

მინო ქართლისანო გიხაროდენ და, აღიპყრენით ხელნი და მადლობაჲ შეწირეთ ხატსა ამას ყოვლად უხრწნელსა ხელით-უქმნელსა, რამეთუ ესე არს სამეფოჲსა, ამის სიმტკიცე ძალი და დიდებაჲ, და ვხმობდეთ მონიჭე. მეფესა ჩვენსა ძღვევა. ქრისტეს ღვთისა ხატო საშინელო.

დადგება შენდა ღმერთო...

საღმრთოო ხატო ქრისტეს ღვთისა ჩვენისაო, ანგელოზთაგან ძნად საგალობელო, სურვილი და წადიერებაჲ ჩვენი მიიღე, და კადნიერებისათვის ნუ დაგვსჯი, გარნა ნაცვლად გვიხსენ განსაცდელთაგან, და ბრალთა ჩვენთა დიდთა, შენდობაჲ მოგვანიჭე, უნდოდ მგალობელთა ამათ შენთა.

შეუფეკო ქრისტე ღმერთო...

ღირს არს ჭეშმარიტად (სრულად). მღვდელმან აკშიოს.

ხმა ა.

შენ სიტყვა...

შენ გშვენის გალობა ღმერთო, მწყობრთაგან ბობლანითა, ორღანოჲთა ძნობითა, რომელმანცა ცოდვილნი ღირს მყვენ ჩვენ განცდად, რომელიცა არს უხრწნელი ხატი შენი, ღვთივ შვენიერისა ხატებისა შენისა, რომელსა შენ თანა თაყვანისუფსცემთ.

შენ გშვენის გალობაჲ. ღმერთო! წინწილი ებანთაგან, სულისაგან მორთულთა, და მღალადებელთაგან, კეთილად ხმითა და ყოველი, სული შენ გაქებს. უფალო, რომელმან ხატი შენი თაყვანის-საცემლად მოგვმადლე.

ღღეს წყალობაჲ ღვთისა გარდამოეფინა ჩვენ ზედა მდიდრად, ღღეს ეკკლესია შეიმკვების ბრწყინვალედ, და მღვდელთ-მოძღვარნი მადლსა შეიმოსენ, ღღეს მეფენი ზეგარდამო ძალ-

სა მოიღებენ, და მთავარნი ლეთისა მიერ განმდიდრდებიან, დღეს ყოველი დაბადებული განსცხრების, შემოსლვასა შრისტეს ხატისასა ჩვენდა, და ჩვენ მათ თანა ვლალადებთ და ვიტყვით დიდებაჲ მალალთა შინა ლმერთსა და ქვეყანასა ზედა მშვიდობაჲ.

დიდება—აწდა...

სმს 3.

აჰა ესერა დღე სიხარულისა და ცხორებისა აღმოგვიბრწყინდა! აჰა ესერა იქმნა მხიარულებაჲ მორწმუნეთა მართლმადიდებელთა ეკკლესიისა შვილთა! ხოლო უფროჲსდა ერნი ქართველთანი განვჰსცხრებით, რამეთუ ვდღესასწაულობთ რა ლეთისა დედისა დაძინებასა, ვითარცა უსაკუთრესისა მფარველისა ჩვენისასა, ამასცა ლეთივ დიდებულსა დღესასწაულსა უმხიარულებსად დაეჰსძინებთ, რამეთუ ხატი ხელითუქმნელი მისგან შობილისა ლეთისა წინაშე ჩვენსა მდებარე, არს და შობილსა მას მშობელისა თანა სარწმუნოებით ვადიდებთ.

მღვდელმან შეგვიწყალენ ჩვენ, ლმერთო, დიდითა წყალობითა შენითა...

უფალო შეგვიწყალენ 3.

მერმეცა გვედრებით მოწყალებისა, სიცოცხლისა...

უფალო შეგვიწყალენ 3.

მერმეცა ვევედრნეთ, რათა დაიცვას შთაღმან ლმერთმან ჩვენმან ქალაქი ესე და ყოველნი სოფელნი და ქალაქნი სიყმილისაგან, სრვისა, ცეცხლისა, დანთქმისა, რღვნისა, უცხო თესლთა ზედა მოსლვისაგან და ყოვლისაგან სიკვდილ-შემოსილისა წყლულებისა, და რათა მოწყალე გვექმნას ჩვენ ლმერთი კეთილად ცხორებისათვის და გარე წარაქციოს რისხვაჲ მარად დღე ჩვენზედა მომავალი და შეგვიწყალნეს ჩვენ.

შეისმინე ჩვენი, შთალო ლმერთო მაცხოვარო ჩვენი: სასოო ყოველთა კიდეთა ქვეყანისათაო, და რომელნი არიან ზღვათა შინა შორს და მლხინებელ ექმენ მეთუფეო შეცოდებათა ჩვენთა და შეგვიწყალენ ჩვენ.

რამეთუ მოწყალე და კაცთმოყვარე ღმერთი ხარ და
შენდა დიდებასა...

ამინ.

მღვდელმან. მერმე და მერმე მუხლმოდრეკით უფლისა მი-
მართ ვილოცოთ:

უფალს შეგვიწყალებს.

ლოცვა მუხლ-მოდრეკით სავედრებელი.

✠, ყოვლად სახიერო, თვით მამისა თანა არსო ძეო,
თუალთ-შეუდგამო წმინდათა ანგელოსთა და მთავარ-ანგე-
ლოსთაო, და ყოველთა დაბადებულთა შემოქმედო! შეუწე-
ნელთა შემწეო, უსასოთა სასოო, გლახაკთა შესავედრებელო,
მწუხარეთა ნუგეშინის-მცემელო, მშიერთა გამომზრდელო,
შიშველთა სამოსელო, სნეულთა მკურნალო, ცოდვილთა ცხო-
ვრებაო და ყოველთა ქრისტიანეთა შემწეო და შესავედრე-
ბელო!

✠, ყოვლად მოწყალეო და სახიერო, მოწყალებითა შენი-
თა აცხოვნენ და შეიწყალენ კეთილმსახური და ქრისტესმოყ-
ვარე მეფე ჩვენი (სახელი), კეთილ მორწმუნე და ქრისტეს
მოყვარე დედოფალი (სახელი), ძენი და ასულნი მათნი,
აცხოვნენ სახიერო და შეიწყალენ უწმინდესი და უმართებ-
ლესი სინოდი და ყოველნი სამღვდელო და სამონაზონო წე-
სნი და მონა ესე (ანუ მხევალი, სახელი) და ყოველნი მართლ-
მადიდებელნი ქრისტიანენი სამოსლითა შენითა წმიდითა და
მტკიცითა საფარველითა დავგიფირენ!

შევედრებით შევრდომით მთხოველნი, შენ მამისა წიალ-
თა შორის განუშორებელსა, უთესლოდ განხორციელებულსა
ქრისტესა ღმერთსა ჩვენსა, რათა შეგვქურნე ჩვენ მონანი შენნი
ძალითა შენითა უძლველითა ხილულთა და უხილავთა
მტერთა ჩვენთა ზედა.

✚, ყოვლად მოწყალეო და სახიერო, აღმოგვიყვანენ ჩვენ სიღრმეთაგან ცოდვათასა და გვიხსენ ჩვენ სიყმილისაგან, სრვისა და ძრვისაგან, ცეცხლისა, მახვილისა და ზედა მოსლვისაგან უცხო-თესლთასა და ტომითისაგან ბრძოლისა და უცნაურისა სიკვდილისაგან, და ზედა დასხმისაგან მტერთასა და განმხრწნელისაგან ქარისა, და ყოვლისაგან სიკვდილ-შემოსილისა წყლულებისა და ყოვლისაგან ბოროტისა! მოგვეც, ✚ სახიერო და კაცო მოყვარეო მშვიდობა და სიმრთელე მონათა ამათ შერთა მართლ-მადიდებელთა ქრისტიანეთა, და განანათლენ გონებანი ჩვენნი და თვალნი გულისა ჩვენისანი, რათა ვჰსცხონდეთ და ღირს ვიქმნეთ ცოდვილნი მონანი შენნი სასუფეველსა შენსა, რამეთუ მეუფება შენი კურთხეულარს თანა მამით და ყოვლად წმიდით და ცხოველს მყოფელით სულითურთ აწდა მირადის და უკუნითი უკუნისამდე.

მღვდელმან ჩამოილოცოს.

72

5 261

წერა-კითხვის საზოგადოების მალაშიაში იყიდება

ძღ. მ. კანბელაშვილას შტაბანა:

ქართული საერო და სასულიერო კილოები, ისტორიული მიმოხილვა	50	კაპ.
შობის დღესასწაულის საგალობელნი	20	„
Древній Анчисхатскій Соборъ, историч. очеркъ	20	„

— **ფანი მკვნი შაური** —